

TARTU ÜLIKOOL  
ÕIGUSTEADUSKOND  
Eraõiguse osakond

Kärt Jänes

EESTKOSTE SEADMISE PRAKTIKA KOOSKÕLA PEREKONNASEADUSE JA  
RAHVUSVAHELISE ÕIGUSEGA

Magistritöö

Juhendaja: *LLM* Kärt Muller

Tallinn 2021

## Sisukord

|                                                                                                                                      |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Sissejuhatus .....                                                                                                                   | 3  |
| 1. Piiratud teovõimega isikule eestkoste seadmine .....                                                                              | 8  |
| 1.1 Õigus- ja teovõime lahusus ning piiratud teovõimega isiku õiguskäibes osalemine .....                                            | 8  |
| 1.2 Eestkoste lubatavus Euroopa Nõukogu vaates .....                                                                                 | 12 |
| 1.3 Eestkoste lubatavus ÜRO inimõiguste kaitse süsteemis .....                                                                       | 15 |
| 1.4 PIK Komitee tähelepanekud Eestile .....                                                                                          | 17 |
| 2. Eestkoste seadmise eeldused ja eestkoste seadmise praktika kooskõla Eestile siduva<br>rahvusvahelise õigusega .....               | 19 |
| 2.1 Kestev võimetus tegudest aru saada ja neid juhtida .....                                                                         | 19 |
| 2.2 Kohtupsühhiaatriline ekspertiis .....                                                                                            | 22 |
| 2.3 Eestkoste alternatiivide puudumine .....                                                                                         | 25 |
| 2.4 Ära kuulamine .....                                                                                                              | 29 |
| 3. Eestkoste seadmise sisu ja ulatuse tuvastamise praktika kooskõla PIK ja EIÕK-ga .....                                             | 35 |
| 3.1 Eestkoste ulatuslikkus .....                                                                                                     | 35 |
| 3.2 Perekonnaõiguslikud tehingud .....                                                                                               | 38 |
| 3.3 Finantstehingud .....                                                                                                            | 40 |
| 3.4 Valimisõigus .....                                                                                                               | 42 |
| Kokkuvõte .....                                                                                                                      | 46 |
| Establishment of guardianship in Estonian judicial practice – compliance with international law and<br>Estonian Family Law Act ..... | 52 |
| Summary .....                                                                                                                        | 52 |
| Kasutatud allikad .....                                                                                                              | 56 |
| Kasutatud kirjandus .....                                                                                                            | 56 |
| Kasutatud normatiivmaterjalid .....                                                                                                  | 57 |
| Kasutatud kohtupraktika .....                                                                                                        | 58 |
| Kasutatud muud materjalid .....                                                                                                      | 60 |

## Sissejuhatus

Isikute suhtes, kelle vaimse tervise häired on kestva iseloomuga, on Eestis omaks võetud üldine suhtumine, et neid inimesi tuleb kaitsta iseenda eest nende teovõime piiramise kaudu. Seejuures tuleb aga arvestada nende isiku- ja poliitiliste õigustega. Üldprintsipiibiks on teovõime piiramine võimalikult vähesel määral ja isiku maksimaalne kaasamine tema teovõime piiramise protsessi.<sup>1</sup>

Üldlevinud arusaama järgi peetakse tänapäeval demokraatlikes ühiskondades õiguskorra aluseks isikute vabadust otsustada ise neid puudutavate küsimuste, sh õigussuhete üle. Selline otsustusvabadus rajaneb indiviidide vabaduse ja võrdsuse ideel, mis on kogu tänapäevase eraõiguse dogmaatiliseks aluseks demokraatlikes õiguskordades.<sup>2</sup>

Puuetega inimeste õigus teha oma elu üle valikuid ja omada õigus- ja teovõimet teistega võrdsetel alustel on täna üks olulisemaid inimõiguste küsimusi Euroopas. Õigus- ja teovõime võimaldab meil teostada põhiõigusi - valida, kus ja kellega me tahame elada, kelle poolt valimistel hääletada, millele oma raha kulutada ja kuidas oma vaba aega veeta. Ilma nende võimalusteta ei ole me seaduse silmis isikud ning meie otsustel ei ole seaduslikku jõudu.

Eestkostja määramine on sekkumine isiku eraellu PS § 26 mõttes, mis on lubatud üksnes seaduses sätestatud juhtudel ja korras, ning selline sekkumine riivab isiku õigust vabale eneseteostusele PS § 19 mõttes<sup>3</sup>.

2012.a võttis Riigikogu vastu Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise seaduse<sup>4</sup>, ratifitseerides sellega ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni<sup>5</sup> (PIÕK). ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon on dokument, mis võtab kokku puudega inimeste õigused erinevatest eluvaldkondadest ja ütleb, mida peavad puudega inimeste toetamiseks võtma ette riik, kohalikud omavalitsused, sotsiaalpartnerid ja teised osapooled. Konventsioon annab uue suuna puude laiemale, sotsiaalsele käsitlemisele, millega on vaja arvestada ja omaks võtta. Konventsiooni eesmärgiks ongi aidata kõigil maailma riikidel edendada ja kaitsta puuetega inimeste õiguseid ning tagada nende õiguste tegelik ellurakendumine. Seega konventsiooni ratifitseerides on Eesti riik võtnud endale eesmärgiks ja andnud puuetega

---

<sup>1</sup> Pilt, E Isiku õigustest tema teovõime piiramise protsessis. - Juridica, 2004, IV, lk 223.

<sup>2</sup> Arrak, L., Uusen-Nacke, T. Piiratud arusaamisvõimega täisealise isiku eneseteostusvabadus ja kaitse: kas piiratud teovõime ja eestkoste regulatsioon vajab ümberhindamist? – Juridica 2020, VI, lk 483.

<sup>3</sup> RKTKm 09.11.2011, 3-2-1-87-11, p 21.

<sup>4</sup> Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise seadus. - RT II, 04.04.2012, 5.

<sup>5</sup> Puuetega inimeste õiguste konventsioon ja fakultatiivprotokoll. - RT II, 04.04.2012, 6.

inimestele lubaduse nende olukorda järjepidevalt parandada, kasutades selleks erinevaid meetmeid – täiendades seaduseid, luues vajalikke teenuseid, tõkestades puudega inimeste diskrimineerimist ning tagades, et puudega inimesed oleksid kaasatud kõikidesse küsimustesse, mis puudutavad nende eluolu ja toimetulekut.<sup>6</sup>

Pärast konventsiooniga ühinemist on mitmes Euroopa riigis viidud läbi põhjalik eestkoste institutsiooni reform. Ka kehtiva perekonnaseaduse eeskujuks olnud Saksamaa eestkoste seadmise alused ning menetlusõigus on viimastel aastatel oluliselt muutunud, kuid Eestis ei ole senini nähtud vajadust teovõime kontseptsiooni ja eestkoste seadmise üldisi ja põhimõttelisi lähtealuseid üle vaadata. Erialakirjanduses on rahvusvahelisele arengule ja võimalikele kitsaskohtadele meie eestkoste regulatsioonis aga tähelepanu juhitud.<sup>7</sup>

PIÕK artikli 1 kohaselt hõlmab puuetega isikute mõiste isikuid, kellel on pikaajaline füüsiline, vaimne, intellektuaalne või meeleline kahjustus, mis võib koostoimel erinevate takistustega tõkestada nende täielikku ja tõhusat osalemist ühiskonnaelus teistega võrdsetel alustel. PIÕK eesmärgiks on edendada, kaitsta ja tagada kõigi puuetega inimeste kõigi inimõiguste ja põhivabaduste täielikku ja võrdset teostamist ning edendada austust nende loomupärase väärikuse vastu. PIÕK artikkel 12 käsitleb puuetega inimeste õigus- ja teovõimet, mille lõikes 2 öeldud, et puuetega inimestel on õigus- ja teovõime kõigis eluvaldkondades teistega võrdsetel alustel. Puuetega inimeste õiguste komitee (PIK komitee) üldkommentaaris nr 6 on välja toodud, et puue on sotsiaalne konstruktsioon ning puue ei tohiks olla aluseks inimõiguste piiramiseks või nendest ilmajätmiseks. Puue on üheks identiteedi kihist, seega peavad puuetega inimestega seotud seadused ja poliitika arvestama puuetega inimeste mitmekesisusega. Ühtlasi tunnistatakse, et inimõigused on üksteisest sõltuvad, omavahel seotud ja jagamatud.<sup>8</sup>

Eesti on PIÕK-ga ühinemisel teinud reservatsiooni, tõlgendades konventsiooni artiklit 12 selliselt, et see ei keela pidamast isikut piiratud teovõimega isikuks, kui selline vajadus tuleneb isiku võimetusest oma tegudest aru saada või neid juhtida (TsÜS § 8 lg 2). Piiratud teovõimega isiku õiguste kitsendamisel lähtub Eesti enda riigisisese õigusest. ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni artiklile 12 tuginedes tuleks Eestil pigem liikuda abistatud otsuse tegemise mudeli suunas. Selle kohaselt ei määrata puudega inimesele eestkostjat, vaid teda

---

<sup>6</sup> Hanga, K. ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon ja puuetega inimeste õigused Eestis. Eesti Puuetega Inimeste Koda 2013, lk 1.

<sup>7</sup> Arrak, L., Uusen-Nacke, T. Piiratud arusaamisvõimega täisealise isiku eneseteostusvabadus ja kaitse: kas piiratud teovõime ja eestkoste regulatsioon vajab ümberhindamist? – Juridica 2020, VI, lk 483.

<sup>8</sup> Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 6 (2018) on equality and non-discrimination, 26.04.2018, p 6.

abistavad otsuste tegemisel usaldusväärsed isikud või nende võrgustik. Seega saab puudega inimene ise otsustada, kuid otsusega kaasnevaid seoseid, tagajärgi jm selgitavad talle abistajad.<sup>9</sup> Ühelt poolt tuleks tagada, et austataks puuetega inimeste õigusi ja tahet, kuid samas peab olema välistatud, et keegi puudega inimesega tema otsuste tegemisel manipuleerib.

Eestkostetava jaoks kujutab tema üle seatav eestkoste endast märkimisväärsed piiranguid ning seetõttu on Eesti Vabariigis eestkoste seadmise õigus vaid kohtul. Eestkoste seadmise vajaduse ja selle ulatuse kindlakstegemisel on kohtu kohustuseks koguda tõendeid sellisel määral, et eestkoste seadmisega ei rikutaks piiratud teovõimega inimese õiguseid ja huve. Teisisõnu ei tohiks eestkoste seadmisel eestkostetava põhiõigusi riivata rohkem, kui on tema huvide kaitseks vajalik.

Arvestades asjaolu, et tihtipeale määrab kohus eestkostja kõigi eestkostetava nimel tehtavate tehingute tegemiseks ja asjade ajamiseks, on kaheldav, kas eestkoste määramisel on alati tagatud perekonnaseaduses sätestatud põhimõttest lähtumine, mille kohaselt võib eestkostja määrata ainult nende ülesannete täitmiseks, milleks eestkoste on vajalik.

Olenevalt eestkoste ulatusest, on eestkoste seadmise näol tegu isiku põhiõiguste vähem või rohkem intensiivse riivega, kuna piiratakse isiku õigust võtta vastu otsuseid oma elu korraldamiseks, teha tehinguid või osaleda muul viisil õiguskäibes. Autonoomse lähenemise üheks eesmärgiks on selliste piiravate mõjude leevendamine. Autonoomne suundumus toetab lähenemist, et ka vaimse tervise häirega isikule peavad olema tagatud teatud õigused, mida ta saab teostada iseseisvalt.<sup>10</sup>

2019.a oli Harju Maakohtu menetluses piiratud teovõimega täisealise isiku eestkostja tegevuse üle 1819 järelevalvemenetlust, Pärnu Maakohtus 1093 järelevalvemenetlust, Tartu Maakohtus 1742 järelevalvemenetlust ja Viru Maakohtus 932 järelevalvemenetlust. Kokku seega 5586 järelevalvemenetlust. Kui suures osas aga eestkostetava teovõimet on piiratud, ei ole võimalik statistilise päringu abil välja selgitada, kuna need andmed sisalduvad ainult eestkoste määramise või pikendamise määruses.

Muutunud väärtuste valguses tekib küsimus, kas vaimse puudega inimestele kehtivas õiguses sätestatud eneseteostusvabaduse ja eraelu puutumatuse piirangud on Eesti Vabariigi

---

<sup>9</sup> Tsuiman, K. Hea ja õige eestkoste praktika – reaalsus ja võimalused. Sotsiaaltöö nr 6, 2014, lk 29-30.

<sup>10</sup> Avi, A., Kivisild, T., Varul, P. Restrictions on Active Legal Capacity. – Juridica International, 2004, IX, lk 102.

põhiseaduse<sup>11</sup> (PS) kontekstis endiselt sobivad, vajalikud ja mõõdukad või vajab piiratud arusaamisvõimega inimeste kaitse kontseptsioon revideerimist.<sup>12</sup>

Töö autor on analüüsinud 180 maakohtute eestkoste seadmise ja eestkoste pikendamise lahendit, mis on tehtud perioodil 24.03.2017 kuni 25.03.2019. Eestkostet seatakse nii alaealistele kui ka piiratud teovõimega täisealistele isikutele, kuid magistritöö mahtu silmas pidades käsitletakse käesolevas töös vaid piiratud teovõimega täisealiste isikute eestkostega seonduvat. Analüüsi eesmärgiks oli uurida, kas piiratud teovõimega isikute huvide kaitse on eestkoste seadmisel tagatud. Autor analüüsis 90 Harju maakohtu, 30 Tartu maakohtu, 30 Pärnu maakohtu ja 30 Viru maakohtu lahendit. Analüüsi läbiviimiseks on kasutatud kohtute infosüsteemis olevaid lahendeid ning valimist on välja jäänud konfidentsiaalsed lahendid. Analüüsi tulemusena on eestkostet vajavatest isikutest 90 naised ja 90 mehed (vastavalt 50 % ja 50 %). Valimis on meessoost isikud vanuses 18-98 aastat ja naissoost isikud vanuses 19-99 aastat.

Analüüsides eestkoste seadmise ja pikendamise lahendeid on käesoleva töö eesmärgiks välja selgitada, kas eestkoste seadmine on TsÜS ja PKS järgi lubatud ning johtuvalt sellest, kas eestkoste seadmise praktika on kooskõlas rahvusvahelise õigusega. Magistritöö hüpoteesiks on väide, et kohus ei hinda eestkoste määramisel põhjuslikku seost inimesel esineva psüühikahäire vahel ja sellest tulenevat takistust oma tegudest aru saada ja neid juhtida. Samuti määravad kohtud vastuolus perekonnaseaduse ja rahvusvahelise õigusega üldjuhul inimesele eestkostja tema kõigi asjade ajamiseks ja maksimaalses ulatuses, tuvastamata, kas eestkostja määramise, kui kõige äärmuslikuma abinõu asemel saaks inimese huve kaitsta nt volitusi andmise ning perekonnaliikmete või muude abiliste kaudu.

Lahendite analüüsiks on autor kasutanud Kohtute Infosüsteemi, mistõttu on valimist välja jäänud konfidentsiaalsetes menetlustes tehtud lahendid. Analüüsitud kohtupraktika alusel toob autor välja statistika, millised psüühilised häired eestkostetavatel esinevad ning milliseks tähtjaks ja kui ulatuslikult eestkostet seatud on.

Töö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis vaadeldakse kuidas on teo- ja õigusvõime instituut eesti õiguses muutunud ja millist mõju omab inimese teovõime piiratus tema õiguskäibes osalemisele. Samuti analüüsitakse kas täisealise isiku teovõime piiratus ning selles

---

<sup>11</sup> Eesti Vabariigi põhiseadus. RT 1992, 26, 349; RT I, 15.05.2015, 2.

<sup>12</sup> Arrak, L., Uusen-Nacke, T. Piiratud arusaamisvõimega täisealise isiku eneseteostusvabadus ja kaitse: kas piiratud teovõime ja eestkoste regulatsioon vajab ümberhindamist? Juridica 2020, 6, lk 484.

tulenevalt eestkoste seadmine on rahvusvahelise õigusega kooskõlas. Kuna Eesti õiguses lähtutakse teovõime ja õigusvõime lahutamisest, on võimalik täisealiste inimeste teovõime piirata selles osas, milles ta oma vaimse tervise seisundi tõttu ei saa oma tegude tähendusest aru ega suuda arukalt tegutseda. Seega on Eesti õiguse järgi nendes küsimustes lubatud seada isikule eestkoste. Rahvusvahelises õiguses ollakse aga seisukohal, et puuetega inimeste teovõime piiramine on diskrimineeriv ning isiku teovõime tuleks säilitada teiste inimestega võrdsetel alustel.

Teises peatükis analüüsitakse, millised eeldused peavad olema täidetud, et isikule saaks eestkostja määrata ning millised on peamised meditsiinilised diagnoosid, mille tõttu on isikule eestkoste seatud. Selgub, kas eestkoste seadmise puhul tuvastab kohus põhjusliku seose vaimselt kestva seisundi ja kestva võimetuse vahel teatud tehingute tegemiseks. Samuti käsitletakse eestkoste seadmisega seonduvaid menetluslikke küsimusi ning vaadeldakse milliste tõendite alusel kohus eestkostevajaduse ja selle ulatuse tuvastab. Kuna eestkoste seadmine peaks olema viimane abinõu, on töös uuritud erinevaid eestkoste seadmise alternatiive ning nende tõhusust.

Kolmas peatükk keskendub eestkoste sisule ning kohtupraktika pinnalt on analüüsitud, kui suures ulatuses ning mis tähtjaks kohus inimesele eestkoste seab. Kohus peab eestkoste määramisel tegema kindlaks eestkostja ülesannete konkreetne ulatuse ning isiku iseseisva tegutsemisvabaduse ulatuse. Analüüsitakse, kas kohus on eestkoste seadmisel hinnanud isiku võimele saada aru abielu sõlmimise, isaduse omaksvõtu ja muude perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest ning kuivõrd on see PIK-ist tulenevalt õigustatud. Samuti annab kohus hinnangu, kas piiratud teovõimega isikul on mingis summas pisitehingute tegemise õigus. Teema lõpetuseks uuritakse, kuivõrd põhjendatud on isiku valimisõiguse osas teovõimetuks tunnistamine.

Töös on peamiselt kasutatud Eesti kehtivaid õigusakte, kohtupraktikat, teadusartikleid ning erinevaid rahvusvahelise õiguse allikaid.

# 1. Piiratud teovõimega isikule eestkoste seadmine

## 1.1 Õigus- ja teovõime lahusus ning piiratud teovõimega isiku õiguskäibes osalemine

Õigus- ja teovõime eristamine ning eestkoste instituut on Eesti õiguses olnud kasutusel kaua. Samas ei ole need regulatsioonid püsinud päris muutumatuna. Nii on Riigikogu neis küsimustes õiguspõhiste arenedes viinud aegade jooksul läbi viinud mitmeid põhimõttelisi reforme. Näiteks alates 1994. a 1. septembrist kuni 2002. a 1. juulini kehtinud tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS)<sup>13</sup> § 13 nägi ette piiratud arusaamisvõimega isiku teovõimetuks tunnistamise ning inimese üle eestkoste seadmise. Teovõimetuks tunnistatud isiku nimel tegi tehinguid tema eestkostja, v.a neid tehinguid, mida kohus lubas isikul endal teha. Teovõime piiramisel otsustas kohus, milliste tehingute tegemiseks oli vaja eestkostja nõusolekut, teovõimetuks tunnistamisel kaotas isik õiguse ise tehinguid teha, küll võis mõningate tehingute tegemise õiguse kohus talle jätta. Peamine muudatus 2002. a seisnes selles, et täisealiste piiratud teovõimet hakati käsitlema objektiivse seisundina, s.t kohus tuvastab piiratud teovõime olemasolu, mitte ei tunnista enam kedagi teovõimetuks ega piira kellegi teovõimet.<sup>14</sup>

Samuti võeti Šveitsi, Hollandi ja Saksa tsiviilseadustiku eeskujul omaks, et vaimuhaigete ja nõrgamõistuslike inimeste tehinguid ei loeta automaatselt tühiseks, vaid võimaldatakse nende piiratud osavõtt õiguskäibest, sidudes tehtud tehingute kehtivuse seadusliku esindaja nõusolekuga.<sup>15</sup> Reformi õigustati põhiseadusest tuleneva nõudega tagada inimeste õigus vabale eneseteostusele, st vabadust otsustada ise neid puudutavate küsimuste, sh õigussuhete üle.

Seega õigus- ja teovõime lahutamine ja asendusotsuste tegemine on põhimõtte tasandil jäänud samaks, muutunud on vaid see, et kohus ei tunnista enam kedagi teovõimetuks ning piiratud teovõimega isiku tehtud tehingu kehtivus on seotud temale määratud eestkostja nõusolekuga.

Nagu öeldud, käsitleb kehtiv tsiviilseadustiku üldosa seadus (TsÜS) lahus inimese võimet omada tsiviilõigusi ja kanda tsiviilkohustusi (õigusvõime, TsÜS § 7 lg 1) ning võimet iseseisvalt neid õigusi ja kohustusi kehtivalt realiseerida (teovõime, TsÜS § 8 lg 1). TsÜS § 7 järgi on õigusvõime igal füüsilisel isikul ühetaoline ja piiramatu, kuna see ei sõltu inimese võimest oma tegudega õigusi ja kohustusi omandada, õigusi võib omandada sõltumata sellest, kas inimene on oma õigustest või kohustustest ise teadlik ning saab nendest aru. St, et iga inimene, võib olla

<sup>13</sup> Tsiviilseadustiku üldosa seadus. - RT I 1994, 53, 889.

<sup>14</sup> Kull, I, Kõve, V., Käerdi, M, Varul, P. (Koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2010, p 2.1.1, lk 26-27.

<sup>15</sup> Tsiviilseadustiku üldosa seaduse eelnõu seletuskiri 2.osa, 1.ptk, lk 34.

pärijaks, omada vara, olla lepingupooleks ja kanda lepingust tulenevaid kohustusi. Kehtiva TsÜS § 8 lg 2 järgi sõltub teovõime aga isiku intellektist ning on piiratud isikute puhul, kes oma tegudest ja nende tagajärgedest aru ei saa. Seega teovõime olemasolu eeldab seda, et isik saab adekvaatselt aru oma tegude tähendusest. Järelikult on teovõime õigusvõimega võrreldes kitsam mõiste, tähendades vaid võimet teha kehtivalt tehinguid.<sup>16</sup>

Teovõime ulatuse järgi eristatakse omakorda teovõimelisi ja piiratud teovõimega inimesi. Piiratud teovõimega inimestel võib arusaamine johtuvalt vaimuhaigusest, nõrgamõistuslikkusest või muust psüühikahäirest olla oma tegude tähendusest kehtvalt piiratud (teovõime piiratud) erinevates küsimustes. Seaduse sõnastuse järgi on piiratud teovõime inimesel, kes vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu ei suuda kehtvalt oma tegudest aru saada või neid juhtida (TsÜS § 8 lg 2). Seaduses kasutatud mõisted „vaimuhaigus“, „nõrgamõistuslikkus“ erinevad oma sisult sellepoolet, et vaimuhaigus on haigus, mis võib kesta lühemat või pikemat aega ja mis võib olla ravitav, nõrgamõistuslikkuse puhul on tegu aga kestva seisundiga ja seda ravida ei saa, küll aga on inimene võimeline omandama elukogemust nagu kõik teised inimesed. Seaduses on võetud lähtekohaks, et kummalgi juhul ei suuda inimene oma tegude tähendusest aru saada ja neid juhtida, mõistlikult tegutseda. Põhiline on see, et võimetus on kestev. Seaduses nimetatud „muu psüühikahäire“ puhul on silmas peetud seisundit, mis ei kujuta endast vaimuhaigust ega nõrgamõistuslikkust, kuid inimese psüühika on siiski kehtvalt nii häiritud, et ta ei suuda oma tegudest ega nende tagajärgedest adekvaatselt aru saada.<sup>17</sup> Näiteks olukorras, kus inimene on sunnitud võtma pidevalt mingi raske haiguse tõttu tugevaid valuvaigisteid, võib see tekitada talle raskusi oma tegude tähendusest aru saamisel, ilma et ta oleks vaimuhaige või nõrgamõistuslik.<sup>18</sup>

Seega TsÜS § 8 lg 2 järgi on täisealise inimese teovõime piiramatul küsimustes, kus ta saab oma tegude tähendusest kehtvalt aru ja suudab neid juhtida sõltumata oma vaimuhaigusest, nõrgamõistuslikkusest või muust psüühikahäirest. See tähendab, et neis küsimustes tuleb austada isiku õigust vabale eneseteostusele ning selles osas võib isik iseseisvalt oma elu puudutavaid otsuseid vastu võtta ning iseseisvalt õiguskäibes osaleda.<sup>19</sup> Seega on teovõime

---

<sup>16</sup> Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Saare, K., Varul, P. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn, Kirjastus Juura 2012, lk 221.

<sup>17</sup> *Ibid*, lk 224-225.

<sup>18</sup> Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Varul, P. (viide 20), p 3.2.2.2, lk 37-38.

<sup>19</sup> RKTkm 09.11.2011, 3-2-87-11, p 19.

piiratus faktiline seisund<sup>20</sup> ja see seisund peab olema selline, mis takistab inimesel vabalt oma tahet määrata, mitte võimet kõikide igapäevaeluliste toimetustega hakkama saama<sup>21</sup>.

Kui inimest ei olnud teovõimetuks tunnistatud, tuli varem kehtinud TsÜS regulatsiooni kohaselt nõrgamõistusliku või vaimuhaige inimese tehtud tehingut käsitada kehtivana ning tagasiulatuvalt ei olnud võimalik teda teovõimetuks tunnistada. Praegu kehtiva regulatsiooni kohaselt, kui inimesele ei ole eestkostjat määratud, eeldatakse tema teovõimet, kuid sellisel juhul saab kohus tagantjärele hinnata, kas ta oli tehingu tegemise ajal arusaamisvõimeline või mitte ning tuvastada tehing piiratud teovõime tõttu tühiseks (säte). Selliste tehingute tagantjärele hindamine võib olla keeruline ja tuua endaga kaasa ebavajalikke kulusid põhjustab ebakindlust tehingu kehtivuses, samuti on oht, et tehingu vaidlustamata jätmise korral jääb kehtima tehing, mille tagajärgi üks pool ei mõistnud. Selliste tehingu pooltele kahjulike tagajärgede ärahoidmiseks ning kaitsmaks inimest, kes oma tegude tähendusest aru ei anna nii talle kahjulike tehingute eest kui katagamaks talle vajalike tehingute tegemise, on PKS-is ette nähtud piiratud teovõimega täisealisele inimesele eestkostja määramine ning sellega teisele isikule õiguse andmine oma otsustega asendada piiratud teovõimega inimese tahet ehk langetada asendusotsuseid ning teha seda tema parimates huvides. Sellisel on ka piiratud teovõimega inimesel võimalik teise isiku kaudu teha kehtivaid tehinguid. Eestkostetava arusaamisvõimele vastavalt peab eestkostja oma ülesandeid täites arvestama eestkostetava soove ja eelistusi ning võimaldama tal õiguskäibes kaitstult osaleda. Seega eestkostja määramisel on seadusandja eesmärgiks kaitsta isikuid, kelle tehtud või tegemata tehingud võivad nende kestva arusaamisvõimetuse tõttu põhjustada kahju neile enesele.

Võib olla mõeldav, et ühe tehingu suhtes on teovõime piiratud (nt liisinguleping, eluruumi üürileping, kinnisasja võõrandamise või koormamise leping, nõude loovutamine jms, kus on tegemist lepingust tulenevate õiguste ja kohustuste keerulisema struktuuriga või tähtsuselt olulisemate lepingutega, nt lepingu hinnast tulenevalt), teise suhtes (näiteks odavamate vallasasjade müügilepingud) aga mitte.<sup>22</sup> TsMS § 526 lg 2 p 4 annab võimaluse määratleda need tehingud, mida eestkostetav võib teha eestkostja nõusolekuta, ehk milles eestkostetava teovõime ei ole piiratud. Eestkostemääruses kajastatud tehingud, mida eestkostetav võib teha iseseisvalt, on kehtivad ka siis, kui tehingu tegemiseks ei olnud eestkostja nõusolekut ja eestkostja hiljem tehingut heaks ei kiida. Seega on eestkostetava iseseisvalt tehingute tegemise

---

<sup>20</sup> Avi, A., Kivisild, T., Varul, P. Restrictions on Active Legal Capacity. – Juridica International, 2004, IX, lk 103.

<sup>21</sup> RKTko 7.12.2005, 3-2-1-141-05, p 10.

<sup>22</sup> Kull, I, Kõve, V., Käerdi, M, Varul, P. (viide 19), p 3.2.2.2, lk 36.

õiguse kajastamine eestkostemääruses vajalik selleks, et tagada õigusselgus, kas eestkostetava eestkostja nõusolekuta tehtud tehingud on kehtivad.

Nimelt tehingute puhul, mille osas on tekkinud kahtlus, kas inimene on nende tegemisel teovõimeline või mitte, tuleb välja selgitada, kas konkreetse tehingu osas on teovõime olemas või mitte. TsÜS §-des 10-12 on sätestatud reeglid piiratud teovõimega isikutele tehingute tegemise jaoks. Piiratud teovõime ulatus väljendub selles, milliseid tehinguid piiratud teovõimega isik millistel tingimustel kehtivalt teha saab. Vastavalt sellele, kas ja kuidas piiratud teovõimega isik saab kehtivalt tehinguid teha, võib eristada kolme varianti: 1) piiratud teovõimega isik saab teha tehingu seadusliku esindaja nõusolekul; 2) piiratud teovõimega isik saab teha tehingu iseseisvalt ja 3) piiratud teovõimega isik ei saa kehtivalt tehingut teha, ei iseseisvalt ega seadusliku esindaja nõusolekul. Lisaks nimetatud variantidele on veel võimalus, et tehingu teeb piiratud teovõimega isiku eest tema seaduslik esindaja. Reegleid piiratud teovõimega isiku poolt tehtud tehingu tegemise kohta saab liigitada vastavalt sellele, kas tehing on ühepoolne või mitmepoolne ning milline on piiratud isiku teovõime.<sup>23</sup>

Õiguskirjanduses on viidatud sellele, et TsÜS § 11 lõike 3 punktiga 1 on hõlmatud need tehingud, mis on igal juhul piiratud teovõimega isikule kasulikud. Tegemist peaks olema eelkõige kinkelepingutega, mis ei tohiks tekitada kingisaajale halvemat majanduslikku olukorda, kui see oli enne tehingu tegemist. Samas on kaheldav, et seadusandja soovis siduda eestkostja nõusoleku või heakskiiduga ainult need piiratud teovõimega isiku ühepoolsed tehingud, mis ei too eestkostetavale kaasa otseseid tsiviilkohustusi (nt koormatise), ja jätta kaitse tagamata selliste tehingute puhul, mis on seotud mõne muu õigusliku kohustuse või kahjuliku tagajärjega.<sup>24</sup> TsÜS § 11 lõike 3 punkti 2 järgi on kehtivad ka need piiratud teovõimega isiku iseseisvalt tehtud tehingud, mille ta täitis seadusliku esindaja või viimase nõusolekul kolmanda isiku poolt talle selleks otstarbeks või vabaks kasutamiseks antud vahenditega. Kuna eestkostja on piiratud teovõimega isiku seaduslik esindaja, on tal oma ülesannete ulatuses seadusest tulenev pädevus otsustada, kui palju ja millisteks tehinguteks ta annab eestkostetavale kasutamiseks raha. Eestkostetava arusaamisvõimele vastavalt peab eestkostja oma ülesandeid täites arvestama eestkostetava soove ja eelistusi ning võimaldama tal õiguskäibes kaitstult osaleda.<sup>25</sup> Kohus ei saa piirata tehinguid, mis on piiratud teovõimega isikule kasulikud või milliseid ta täitis eestkostja nõusolekul, küll aga võib kohus arvestades isiku vaimset tervist

---

<sup>23</sup> *Ibid*, lk 43.

<sup>24</sup> Arrak, L., Uusen-Nacke, T. Piiratud arusaamisvõimega täisealise isiku eneseteostusvabadus ja kaitse: kas piiratud teovõime ja eestkoste regulatsioon vajab ümberhindamist? – *Juridica* 2020, VI, lk 488.

<sup>25</sup> *Ibid*, lk 489.

määrata, milliseid tehinguid võib eestkostetav veel teha. Kohus saab määrata ka mingi kindla tehingu rahalise väärtuse piiri, nt et eestkostetav võib teha iseseival tehinguid vallasasjadega hinnaga kuni 1000 eurot, aga ei või kinkida asju hinnaga üle 100 euro.<sup>26</sup>

Kokkuvõttes nii positiivne õigus kui ka õiguskirjanduses valitsev arvamus eristavad võimet õigusi ja kohustusi omada ehk õigusvõimet ning võimet tuua oma käitumisega kaasa õiguslikke tagajärgi ehk tegutsemisvõimet. Ka on Eesti õigus juba väga kaua näinud eestkostja määramise näol ette asendusotsuste süsteemi, kus riik välistab vaimse tervise häirega isikul teha õiguslikult siduvaid otsuseid ning otsuseid teeb tema parimates huvides tema seaduslik esindaja. Seega on eesti õiguse järgi eestkoste seadmine lubatav.

## **1.2 Eestkoste lubatavus Euroopa Nõukogu vaates**

Euroopa Nõukogu Parlamentaarne Assamblee on oma 2009. aasta resolutsioonis kutsunud liikmesriike üles tagama füüsiliste või vaimsete puuetega inimeste õigus- ja teovõime teostamine ja säilitamine võrdsel alustel teiste ühiskonnaliikmetega. Assamblee on väljendanud seisukohta, et puuetega inimeste tehtud otsuseid ei tohiks piirata ega asendada. Selle asemel peaks otsuste tegemisel puudega inimesi toetama hoopis tugiisik. Olukorras, kus inimesele on siiski määratud eestkostja, on assamblee juhtinud liikmesriikide tähelepanu sellele, et inimeselt ei tohiks eestkostja määramisega ära võtta põhiõigusi (eriti õigust omada vara, töötada, õigust pereelule ja abiellumisele, hääletamisele, ühenduste moodustamisele ja nendega liitumisele, kohtumenetluste algatamisele ja testamendi koostamisele).<sup>27</sup>

Assamblee resolutsioon haakub Ministrite Komitee juba 23. veebruari 1999. aasta soovitusena nr Rec (99) 4 ja 22. septembri 2004. aastal antud soovitusena nr Rec (2004) 4. Neist esimeses soovituses on välja toodud, et piiratud teovõimega isiku majanduslike ja isiklike huvide kaitse meetmed peaksid olema piisava ulatuse või paindlikkusega, et võimaldada erineva meetme valikust tulenevalt teovõime piiratuse erinevatest võimalikest ulatustest ning tulenevalt erinevatest situatsioonidest. Ka on leitud, et õiguskord peab tunnustama, et teovõime võib olla piiratud erineval määral ning teovõimetus võib aja vältel varieeruda. Sellest tulenevalt ei tohiks kaitsevajadus tuua automaatselt kaasa teovõime äravõtmist tervikuna. See aga ei tähenda, et teovõime piiramine tuleks keelata üleüldiselt kõikides asjades, vaid õiguskord ei tohiks seda pakkuda ainsa lahendusena. Eelkõige ei tohiks kaitsevajadus automaatselt võtta isikult õigust

---

<sup>26</sup> Kull, I, Kõve, V., Käerdi, M, Varul, P. (viide 19), p 3.3.2.2, lk 41.

<sup>27</sup> Parliamentary Assembly, Resolution 1642 (2009). Access to rights for people with disabilities and their full and active participation in society, p 6-7.

hääletada või testamenti teha, õigust nõustuda või keelduda igasugusest sekkumisest tervishoiu valdkonnas või õigust teha teisi isikliku iseloomuga otsuseid, kui tal on võimalus neid teha. Kui vähegi võimalik, peab täiskasvanud isikul olema võimalus teostada iseseisvaid õiguslikult kehtivaid igapäevase iseloomuga toiminguid.<sup>28</sup> Teisena viidatud soovitus on leitud, et psüühikahäiretega inimestel peab olema õigus kasutada kõiki oma kodaniku- ja poliitilisi õigusi. Piirang nende õiguste kasutamisel peab olema kooskõlas inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni sätetega ning ei tohiks põhineda üksnes asjaolul, et isikul on psüühikahäire.<sup>29</sup>

Samuti on teovõime piiramise võimalust kritiseerinud Euroopa Nõukogu inimõiguste volinik oma 2012. a teovõimet käsitlevas analüüsis. Ta on toonud mh välja, et üldjuhul ei seata kahtluse alla täiskasvanute võimet teha ise otsuseid ja valida omale elutee, kuigi suur osa inimesi küsib teatud otsuste tegemisel nõu perekonnalt ja sõpradelt. Samas ei too sellise abi kasutamine endaga kaasa mingeid seaduslikke tagajärgi: küsides kellegi arvamust, võttes riske, tehes vigu ning nendest õppides või mitte õppides säilitab inimene oma teovõime.<sup>30</sup>

Volinik on leidnud ka seda, et olukorras, kus inimeste kaitseks on kehtestatud mitmeid inimõigusi nende valikutesse põhjendamatu sekkumiste eest (nt usu- ja mõttevabadus, õigus abielluda, õigus luua pere, õigus era- ja pereelu austamisele), muutuvad need õigused teovõime piiramise korral tühiseks, sest mis mõte on õigusel abielluda ja luua pere, kui keegi teine, nt eestkostja, on ainus, kes saab neis küsimustes teha juriidiliselt siduvaid otsuseid.

Osutades puudega inimestele asjakohast abi, võiks oluliselt areneda inimeste võime teha ise valikuid ning neid teistele edastada. Samas kui kolmandad isikud teevad süsteemselt puuetega inimeste eest otsuseid, õpivad nad abitust, muutuvad sõltuvaks ning on suure tõenäosusega ka väärtusetumad teiste ühiskonna liikmete silmis, mis toob kaasa nende stereotüüpiseerimise ja tõrjutuse ohu, mille tõttu on isikud omakorda haavatavamad kuritarvitamise ja hooletusse jätmise vastu.<sup>31</sup>

Voliniku hinnangul tuleb loobuda inimeste täielikult teovõimetuks tunnistamisest ja piiramatute eestkostete seadmisest ning eeldada tuleb, et teovõime laieneb ka puuetega inimestele. Ka tuleb

---

<sup>28</sup> Council of Europe Recommendation R(99)4 of the Committee of Ministers to Member States on principles concerning the legal protection of incapable adults. 23.02.1999. lk 2-3.

<sup>29</sup> Council of Europe Recommendation R(2004)10 of the Committee of Ministers to member states concerning the protection of the human rights and dignity of persons with mental disorder. 22.09.2004, artikkel 4.

<sup>30</sup> Commissioner for human rights. Who gets to decide? Right to legal capacity for persons with intellectual and psychosocial disabilities, 20.02.2012, p 1.1.

<sup>31</sup> *Ibid*, p 1.2.

üle vaadata ning reformida diskrimineerivad õigusaktid, millega võetakse puuetega inimestelt muud inimõigused (nt õigus õiglasele kohtumenetlusele, hääletamisõigusele ja õigus varale) temal esineva puudega seotud põhjustel. Lisaks tuleb valitsusel ja kohalikel omavalitsustel, kohtutel, tervishoiuteenusel ja muudel teenuseosutajatel muuta oma teenused puuetega inimestele kättesaadavamaks. See hõlmab endas teabe edastamist lihtsas keeles ning inimest tema otsustes toetava teise inimese kaasamist isiku tahte väljaselgitamiseks.<sup>32</sup>

Kuigi Euroopa Nõukogu Ministrite komitee ning Euroopa Nõukogu inimõiguste voliniku soovitusel ja seisukohad ei ole siduvaks rahvusvaheliseks õiguseks, on Euroopa Inimõiguste Kohus oma praktikas neist juhindunud.

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis<sup>33</sup> (EIÕK) ei ole otseselt teovõimele viidatud, küll aga kujutab EIK praktikas üksikisikute teovõime piiramine endast sekkumist isiku õigusele era- ja perekonnaelu austamisele, mis on sätestatud EIÕK artiklis 8. EIK ei ole veel võtnud seisukohta, et teovõime piiramine kui selline oleks konventsiooni valguses täiesti lubamatu. Küll on aga EIK lahendites toonud välja, et 1) teovõime piiramise otsustamisel tuleb hoolikalt kaaluda erinevaid asjaolusid ning ka seda, kas vähem intensiivne meede ei saavutaks vajalikku eesmärki;<sup>34</sup> 2) isegi tõsine vaimne häire ei saa olla ainsaks põhjuseks teovõime piiramisel ning ainult teatud liiki vaimse häire esinemisel on teovõime piiramine õigustatud (nt järk-järgult süveneva haiguse puhul);<sup>35</sup> 3) täielikult teovõimetuks tunnistamine on kõige piiravam abinõu, mis võib teatud juhtudel olla ebaproportsionaalne eestkostet vajava isiku huvide kaitse, kui õiguspärase eesmärgi saavutamiseks;<sup>36</sup> 4) on olukordi, kus nõrgenenud vaimse võimekuse tõttu on inimese soovid kehtivalt asendatud teise inimese soovidega, kuid iga meede, mis on võetud inimest ära kuulamata, vajab hoolikat kontrollimist;<sup>37</sup> 5) Soome kohtute otsus keelduda vaimse puudega isiku mentori vahetamisest, millest tulenevalt vaimse puudega isik ei saanud elada soovitud kohas, oli õiguspärane, kuna riive oli kooskõlas soome eestkosteteenuste seadusega ning järgis legitiimset eesmärki, milleks oli puudutatud isiku tervise ning laiemas mõttes tema heaolu kaitse.<sup>38</sup>

---

<sup>32</sup> *Ibid*, p 5.1.

<sup>33</sup> Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 2010, 14, 54.

<sup>34</sup> EIKo 18.12.2014, 13006/13, *Ivinović vs Horvaatia*, p 44.

<sup>35</sup> EIKo 27.03.2008, 44009/05, *Shtukurov vs Venemaa*, p 94.

<sup>36</sup> EIKo 22.01.2013, 33117/02, *Lashin vs Venemaa*, p 92; EIKo 05.06.2018, 24688/05, *Shakulina jt vs Venemaa*, p 61.

<sup>37</sup> EIKo 17.01.2012, 36760/06, *Stanev vs Bulgaaria*, p 130 ja 153.

<sup>38</sup> EIKo 23.03.2017, 53251/13, *A.-M.V. vs Soome*, p 80 ja 92.

Analüüsid EIK lahendeid saab teha järelduse, et vaatamata Parlamentaaalse Assamblee, PIK komitee ja Euroopa Nõukogu inimõiguste voliniku seisukohtadele, ei ole EIK teovõime piiramist pidanud lubamatuks, kui isiku õigusi piiravad meetmed on proportsionaalsed EIÕK artikli 8 lõikes 2 sätestatud õiguspäraste eesmärkidega. Seega saab EIK praktikast teha järelduse, et teatud juhtudel on inimese teovõime piiramine vajalik ning sellest tulenevalt eestkoste seadmine ja eestkostja asendatud otsused lubatud.

### 1.3 Eestkoste lubatavus ÜRO inimõiguste kaitse süsteemis

ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni (PIÕK) artikliga 12 tunnistatakse puuetega inimeste õigus- ja teovõimet kõigis eluvaldkondades teistega võrdsel alustel. Konventsioonis kasutatav mõiste *legal capacity* hõlmab endas nii õigus- kui ka teovõimet, st igal puudega inimesel on võime kanda õigusi ja kohustusi ning neid õigusi realiseerida ja kohustusi täita.<sup>39</sup> PIK komitee on oma üldkommentaaris nr 6 selgelt märkinud, et täiskasvanud inimestel on universaalne teovõime ilma igasuguse diskrimineerimisvormita.<sup>40</sup> Teisisõnu peab PIK komitee teovõime piiramist inimese puudest johtuvalt puude alusel diskrimineerimiseks. Seda vaatamata asjaolule, kas teovõimet on piiratud tulenevalt inimese staatusest (tal on tuvastatud puue), inimene teeb otsuseid, millel arvatakse olevat negatiivne tagajärg (tulemuspõhine lähenemine) või peetakse inimese otsustamisvõimet tulenevalt tema vaimsest võimekusest puudulikuks (funktsionaalne lähenemine). Seega on teovõime piiramine PIK käsitluses võrdse kohtlemise küsimus, mida pole võimalik ühelgi eesmärgil õigustada.<sup>41</sup>

PIK komitee on oma lähenemist selgitanud sellega, et teovõime teostamise õigus teistega võrdsel alustel kõikides eluvaldkondades annab inimesele võimaluse vabaks suhtlemiseks ning lepingute sõlmimiseks, samuti mängib see suurt rolli vältimaks kolmandate isikute ja ka riigi põhjendamatut sekkumist isiku eraellu.<sup>42</sup>

PIK komitee on seisukohal, et kui riik eitab indiviidi teovõimet, tuleb seda teha kõikide teiste indiviidide puhul samadel alustel. Teovõime eitamine ei tohi põhineda isiklikel omadustel nagu sugu, rass või puue ning selle eesmärgiks või tagajärjeks ei tohiks olla inimese erinev

---

<sup>39</sup> Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 1 (2014). Article 12: Equal recognition before the law.19.05.2014, p 12.

<sup>40</sup> Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 6 (2018) on equality and non-discrimination. 26.04.2018, p 47.

<sup>41</sup> Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 1 (2014). Article 12: Equal recognition before the law.19.05.2014, p 15.

<sup>42</sup> Quinn, G. Personhood & Legal Capacity, Perspectives on the Paradigm Shift of Article 12 CRPD. - HPOD Conference, Harvard Law School 20.02.2010, p. 18.

kohtlemine.<sup>43</sup> Kuigi teovõimet ei ole puude alusel lubatud piirata, näeb PIK komitee, et puuetega inimesi tuleks nende teovõime teostamisel toetada, kuid kõik sellised võimalused peaksid olema mittediskrimineerivad.<sup>44</sup> Kuna PIÕK artikkel 5 tähenduses hõlmab mittediskrimineerimiskeeld õigust saada mõistlikke kohandusi teovõime teostamiseks, tuleb riigil leida sobivad kohandused. Mõistlikud kohandused on defineeritud artiklis 2 kui vajalikud ja asjakohased teisendused ja kohandused, mis ei ole ebaproportsionaalselt ega alusetult koormavad ning on konkreetsel juhul vajalikud, et tagada puuetega inimestele kõigi inimõiguste ja põhivabaduste teostamine või kasutamine teistega võrdsel alustel.

Arvestades, et riikidel on absoluutne kohustus tagada puuetega inimestele juurdepääs teovõime teostamise toetusele<sup>45</sup>, tuleks PIK komitee hinnangul seal kus võimalik võtta kasutusele toetatud otsuse mudel<sup>46</sup> ning seda moel, mis tagab, et inimese õigused, tahe ja eelistused omaksid tegelikku tähendust, mitte ei põhineks kellegi teise isiku oletusel, mis on puudega inimese paremates huvides. Olukorras, kus inimese tahet ja eelistust ei ole võimalik kindlaks teha, tuleb tema tahet ja eelistust tõlgendada, mitte eeldada, mis on inimese parimates huvides.<sup>47</sup> Üksikisik peaks olema otsuse tegija ning teda toetava inimese roll piirdub otsuse langetamise üksikasjade selgitamisega ning vajadusel isiku soovide tõlgendamisega.<sup>48</sup>

Autor on seisukohal, et PIÕK artikkel 12 järgi ei ole eestkostjate langetatud asendusotsused lubatavad. Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimine rõhutab vajadust liikuda asendatud otsuste põhimõttelt üle toetatud otsuste põhimõttele, mis väärtustab puudega inimese autonoomsust ja otsustusõigust. Toetatud otsustamise süsteemiga tagatakse ühtlasi nii isiku vabadusega seotud õiguste (nt õigus isikupuutumatusse ja tervisele) kaitse, kui ka isiku enesemääratlusega seonduvate õiguste (nt teovõime, võrdne tunnustamine seaduse ees, õigus otsustada kellega, kus elada) kaitse. PIÕK järgi ei tohiks puuetega inimestele määrata eestkostjat, vaid puuetega inimest peaks otsuste tegemisel abistama usaldusväärsed isikud. Puudega inimene ise saab otsustada, kuid otsusega kaasnevaid tagajärgi selgitavad talle abistajad, tänu millele saab vältida „isiku parimate huvide“ nimel otsuste tegemist.

---

<sup>43</sup> Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 1 (2014). Article 12: Equal recognition before the law. 19.05.2014, p 32.

<sup>44</sup> *Ibid*, p 17.

<sup>45</sup> *Ibid*, p 34.

<sup>46</sup> Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 6 (2018) on equality and non-discrimination. 26.04.2018, p 49 (a).

<sup>47</sup> *Ibid*, p 49 (b).

<sup>48</sup> Arstein-Kerslake, A., Flynn, E. *Legislating Personhood: Realising the Right to Support in Exercising Legal Capacity*, 2014, lk 11.

## 1.4 PIK Komitee tähelepanekud Eestile

Eesti ratifitseeris PIÕK-i 2012. aastal deklaratsiooniga, et „Eesti Vabariik tõlgendab konventsiooni artiklit 12 selliselt, et see ei keela pidamast isikut piiratud teovõimega isikuks, kui selline vajadus tuleneb isiku võimetusest oma tegudest aru saada või neid juhtida. Piiratud teovõimega isiku õiguste kitsendamisel lähtub Eesti enda riigisisestest õigusest.“<sup>49</sup> PIÕK ratifitseerimise seaduse seletuskirjas märgitakse, et Eestis on puuetega inimeste õigus- ja teovõime piisavalt kaitstud eestkostja määramise kaudu ning Eesti jätab endale õiguse jätkata senist praktikat. Eesti on tõlgendanud artiklit 12 nii, et see ei keela pidamast isikut piiratud teovõimega isikuks, kui selline vajadus tuleneb isiku võimetusest oma tegudest aru saada või neid juhtida. Deklaratsiooni tegemist artiklile 12 on põhjendatud sellega, et artiklit 12 ei saa tõlgendada kohustusena kõrvaldada kõik teovõime piiramise võimalused. Eesti jätab endale õiguse jätkata senist riiklikku praktikat, mille kohaselt võib kohus määrata piiratud teovõimega isikule eestkostja.<sup>50</sup>

Samuti on Eesti PIK komiteele esitatud 2017. a aruandes märkinud, et Eesti lähtub deklaratsioonist konventsiooni artiklile 12 ning piiratud teovõimega inimese õiguste kitsendamisel lähtub Eesti riigisisestest õigusest.<sup>51</sup> PIK komitee on aga 2019. a maikuus palunud Eestilt teavet, milliseid meetmeid on võetud kasutusele artikli 12 osas tehtud tõlgendava deklaratsiooni tagasivõtmise osas<sup>52</sup> ning millised kavatsused on Eestil seoses õigusaktide läbivaatamisega, et taastada puuetega inimeste täielik teovõime ning asendada kehtiv asendusotsuste tegemise kord toetatud otsuste tegemise korraga.<sup>53</sup>

2019. a detsembris on Eesti oma vastuses PIK komiteele viidanud TsÜS § 8 lg 3-le, mille kohaselt eeldatakse, et isik on piiratud teovõimega ulatuses, milles talle eestkostja on määratud. Peetakse oluliseks rõhutada, et isiku teovõime ei ole piiratud, vaid eeldatakse, et see on piiratud, kui isikule on määratud eestkostja ning eestkoste seadmise aluseks on vaid teatud tasemel psüühikahäire esinemine.<sup>54</sup> Samuti on viidatud PKS §-s 203 sätestatud eestkoste seadmiste eeldustele, millest on järeldatud, et eestkoste seatakse ainult juhtudel, kus toetatud otsuse

---

<sup>49</sup> Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise seadus. – RT II, 04.04.2012, 5.

<sup>50</sup> Seletuskiri „Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimine ja konventsiooni fakultatiivprotokolliga ühinemine” seaduse eelnõu kohta, lk 18.

<sup>51</sup> Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Initial report submitted by Estonia under article 35 of the Convention, due in 2014. 03.10.2017, p 79.

<sup>52</sup> Committee on the Rights of Persons with Disabilities. List of issues in relation to the initial report of Estonia, 10.05.2019, p 9 (a).

<sup>53</sup> *Ibid*, p 9 (b).

<sup>54</sup> Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Replies of Estonia to the list of issues in relation to its initial report, 16.12.2019, p 79.

modeli kasutamine ei ole võimalik inimese vaimse häire ulatuse tõttu ning eestkoste seatakse nii väikeses ulatuses, kui võimalik.<sup>55</sup> See on põhjuseks, miks Eesti ei kavatse hetkel tagasi võtta artikkel 12 suhtes tehtud tõlgendavat deklaratsiooni.<sup>56</sup>

PIK Komitee on 2021. a soovitanud Eestil üle vaadata artikkel 12 kohta tehtud tõlgendav deklaratsioon, tagada kõikide puuetega inimeste võrdne tunnustamine seaduse ees ja toetatud otsuste tegemine kõigis eluvaldkondades. Komitee soovitab muuta tsiviilseadustiku üldosa seadust, tunnistada eestkostesüsteem kehtetuks ja töötada puuetega inimeste jaoks välja toetatud otsuste süsteem, mis oleks kooskõlas komitee üldkommentaariga nr 1. Toetatud otsuste süsteem peab austama puudega inimese väärikust, autonoomsust, tahet ja eelistusi. PIK komitee soovitab Eestil vastu võtta tegevuskava kõikide puuetega inimeste teovõime taastamiseks hoolimata nendel esinevast puudest.<sup>57</sup>

On selge, et PIÕK näeb ette ülemineku toetatud otsuste süsteemile, mis austab täielikult piiratud arusaamisvõimega inimese eneseteostusvabadust ning sellest tulenevalt tema teovõimet, tahet ja eelistusi, jättes tema huvide kaitse teisejärguliseks. Arvestades, et PIÕK-i on ratifitseerinud 182 riiki, on maailmas levimas selgelt tendents tunnustada üha enam piiratud arusaamisvõimega inimeste eneseteostusvabadust ja lubada neil osaleda täisväärtuslike ühiskonnaliikmetena sotsiaalses elus. Seda arvestades võib nõustuda Liis Arraku ja Triin Uusen-Nackega, et piiratud teovõime ning eestkoste institutsioon nõuavad põhjalikku analüüsi ning piiratud arusaamisvõimega inimese õiguslik käsitus ja kaitsevajadus uuesti mõtestamist.<sup>58</sup>

Teisalt võiks juba kehtiva õiguse tingimustes ja arvestades Eesti PIÕK-le tehtud reservatsiooni ning riigisisese õiguse kohaldamise kohta antud selgitusi, kohaldada TsÜSi kooskõlas PIÕK-ga nii, et inimene loetakse piiratud teovõimega olevaks vaid nii harva kui võimalik ja nii väikeses ulatuses, kui võimalik. Näiteks võiks lugeda inimese teovõime piiratuks siis, kui inimene on täielikult reageerimisvõimetu – kas siis koomas või „vegetatiivses“ seisundis. See on selgelt olukord, kus võib olla vajadus asendusotsuse järele, kui inimene pole ühes või teises küsimuses varem oma tahet väljendanud. Sellisel juhul ei ole esindajal võimalik kunagi kindlaks teha, mida inimene tegelikult oleks tahtnud ning tuleks kasutada objektiivseid lähte-

---

<sup>55</sup> *Ibid*, p 81.

<sup>56</sup> *Ibid*, p 82.

<sup>57</sup> Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Concluding observations on the initial report of Estonia.01.04.2021, p 24.

<sup>58</sup> Arrak, L., Uusen-Nacke, T. Piiratud arusaamisvõimega täisealise isiku eneseteostusvabadus ja kaitse: kas piiratud teovõime ja eestkoste regulatsioon vajab ümberhindamist? – *Juridica* 2020, VI, lk 492.

eeldusi – nt tervishoiuteenuste osutamise kontekstis üldine eeldus elu kasuks. Kuigi selliseid äärmuslikke juhtumeid on alati olemas, moodustavad need vaid väikese protsendi otsustest, mis on vaja teha,<sup>59</sup> mistõttu oleks TsÜS rakenduspraktika kooskõla PIÕK-ga olulises ulatuses tagatud.

## **2. Eestkoste seadmise eeldused ja eestkoste seadmise praktika kooskõla PKS-ga ja Eestile siduva rahvusvahelise õigusega**

Peamised meditsiinilised diagnoosid, mille tõttu on isikule eestkoste seatud, on dementsus, vaimne alaareng ja skisofreenia.<sup>60</sup> Kokku oli dementsuse diagnoosiga 79 eestkostetavat, vaimse alaarengu diagnoosiga 53 eestkostetavat ja skisofreenia diagnoosiga 19 eestkostetavat. Lisaks esines eestkostetavatel alkoholist tulenevaid isiksushäireid, luululisi häireid, ajukahjustust, orgaanilist psühhosündroomi ja autismi. Analüüsitud lahenditest 10-l juhul ekspertiisi ei määratud ning kahe lahendi osas oli ekspertiisiakt konfidentsiaalne. Seega on kohus eestkostja määramise üle otsustades tuginenud valdavalt meditsiinilisele hinnangule. See on ka kooskõlas PKS § 203 lõikega 1, mille kohaselt on täisealisele isikule eestkoste seadmise eelduseks asjaolu, et isik ei suuda vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu kehtvalt oma tegudest aru saada või neid juhtida.

Statistilisest analüüsist on selgunud, et eelkõige määratakse eestkostja isikutele, kellel on diagnoositud dementsus, skisofreenia või vaimne alaareng. Vaimuhaiguse näol on tegemist haigusega, mis võib kesta lühemat või pikemat aega, nõrgamõistuslikkuse puhul aga püsiva seisundiga. Muu psüühikahäire puhul on ilmselt mõeldud sellist häiret, mis ei ole liigitatav vaimuhaiguse või nõrgamõistuslikkuse alla, ent mille toimet ei suuda inimene oma tegudest ega nende tagajärgedest adekvaatselt aru saada. Näiteks kui inimene on sunnitud võtma pidevalt mingi raske haiguse tõttu tugevaid valuvaigisteid, võib see tekitada talle raskusi oma tegude tähendusest aru saamisel, ilma et ta oleks vaimuhaige või nõrgamõistuslik.<sup>61</sup>

### **2.1 Kestev võimetus tegudest aru saada ja neid juhtida**

Seaduse silmis ei piisa üksnes sellest, et inimene oleks vaimuhaige, nõrgamõistuslik või kannatab mõne muu psüühikahäire all, vaid kõnealune faktiline seisund peab takistama

---

<sup>59</sup> Arstein-Kerslake, A., Flynn, E. Legislating Personhood: Realising the Right to Support in Exercising Legal Capacity, 2014, lk 49.

<sup>60</sup> Meditsiiniliste diagnooside liigitamisel on autor lähtunud ekspertiisiaktides sisalduvast infost, kuid käesolevas töös ei ole kajastatud eestkostetavate erinevaid haiguste esinemise vorme.

<sup>61</sup> Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Varul, P. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm. vlj. Tallinn: Juura 2010, lk 36.

inimesel oma tegudest aru saada ja neid juhtida, st arukalt tegutseda. Seepärast ei seata eestkostet ainuüksi kõrge vanuse või füüsilise puude tõttu – teovõime piiratuse tuvastamisel on määrav isiku võime vabalt määrata oma tahet.<sup>62</sup> Selline seisund peab olema kestev. Kestvuse all peetakse silmas pikaajalist perioodi, mitte eluaegsust, kuna vastasel juhul ei oleks asjakohane seadusandja kehtestatud eestkoste seadmise tähtaegsus (vt PKS § 203 lg 4).

Näiteks dementsuse näol on tegemist tavaliselt kroonilise või progresseeruva kuluga sündroomiga, mille põhjuseks on peaaegu haigus. Dementsus on mälu, vaimsete võimete ja igapäevategevustega toimetuleku süvenev halvenemine määrani, kus inimene vajab kõrvalist abi. Dementsusel on mitmeid põhjuseid, neist kõige sagedasem on Alzheimeri tõbi.<sup>63</sup> Dementsuse puhul on häiritud mitu kõrgemat kortikaalset funktsiooni, sealhulgas mälu, mõtlemine, orientatsioon, arusaamine, taiplikkus, arvestamine asjaoludega, õppimisvõime, sõnavara ja otsustusvõime. Teadvus ei ole hägunenud. Dementsus väljendub intellektuaalsete funktsioonide tunduvas languses ja tavaliselt on häiritud ka igapäevased toimingud – pesemine, riietumine, söömine, isiklik hügieen, tualeti kasutamine jne.<sup>64</sup>

Sama on vaimse alaarenguga: mõistus on kehtvalt peetunud või puudulikult arenenud, mis iseloomustub oskuste kahjustumisega arengu vältel, millega kaasneb kõikide intelligentsuse tasandite- tunnetuse, kõne, motoorika ja sotsiaalse suhtlemise madal tase. Kerge vaimse alaarenguga inimesed omandavad keele mõningase viivitusega, kuid enamik on võimelised kasutama kõnet igapäeva elus, osalema vestlustes ning kliinilises intervjuus. Enamus neist on saavutanud täieliku sõltumatuse eneseteenindamisel, samuti praktilised ja koduse tegevuse oskused. Teataval kergel määral olev alaareng ei kujuta endast probleemi sotsiokultuuralses kontekstis lihtsate abstraktsioonide tegemisel. Kui kaasneb ka märgatav emotsionaalne ja sotsiaalne ebaküpsus, võivad nad mitte toime tulla nõudmistega, mida esitab abielu, laste kasvatamine, võivad avalduda raskused kultuuritraditsioonide järgimisel. Mõõduka vaimse alaarenguga täiskasvanud inimesed on tavaliselt võimelised tegema lihtsat praktilist tööd, kui ülesanne on üksikasjades hoolikalt selgitatud ja hea juhendamise kindlustatud. Raske vaimse alaarenguga inimesed on vähesel määral või ei ole üldse võimelised hoolitsema oma põhivajaduste eest ning vajavad pidevat hooldust.<sup>65</sup>

---

<sup>62</sup> RKTko 7.12.2005, 3-2-1-141-05, p 10.

<sup>63</sup> Krikmann, Ü., Matsalu, T., Oja, S. Info Alzheimeri tõvega inimestele ja nende lähedastele: Eesti patsiendijuhend / Eesti Haigekassa, Tartu Ülikool, 2018, lk 5.

<sup>64</sup> Vasar, V. Psüühika- ja käitumishäirete klassifikatsioon: RHK-10: kliinilised kirjeldused ja diagnostilised juhised / Tartu Ülikool. Tartu 1995, lk 44.

<sup>65</sup> *Ibid*, lk 220-224.

Lisaks dementsusele ja vaimsele alaarengule esines eestkostetavatel skisofreeniat. Skisofreensetele häiretele on iseloomulikud mõtlemise ja tajumise sügavad häired ning tuimenenud või inadekvaatne tundeelu. Teadvuse selgus ja intellektuaalsed võimed on tavaliselt säilinud, kuigi teatava kognitiivne defitsiit võib aja jooksul kujuneda. Häiritud on kõige põhilisemad funktsioonid, mis annavad normaalsele inimesele tema individuaalsuse, ainukordsuse ja suveräänsuse tunnetuse. Intiimsemadki mõtted, tunded ja teod tunduvad olevat teistele teada või neile avatud. Võib kujuneda seletusluul, et isiku mõtteid ja tegusid mõjustavad loomulikud või üleloomulikud jõud.<sup>66</sup>

Kuigi tegemist võib üldjuhul olla kestvate seisunditega, ei piisa seaduse järgi eestkostja määramise eelduse tuvastatuks lugemisel ilmselt vaid sellest nendingust. Näiteks on Riigikohus sundravi kohaldamise asjades seisukohal, et pelk väide, et sundravi tuleb kohaldada, kuna ravimite võtmata jätmine ohustab isiku tervist ja tingib seega tema ohtlikkuse iseendale, läheb vastuollu kehtiva kohtupraktikaga, mille kohaselt ei saa sundravi kohaldada üksnes põhjusel, et isik keeldub ravist vabatahtlikult.<sup>67</sup> Seega tuleks ilmselt ka eestkoste seadmise puhul tuvastada seos vaimselt kestva seisundi ja kestva võimetuse teatud tehinguid teha vahel, kuna „vaimselt kestev seisund“ üksi ei seleta kestvat võimetust üht või teist tehingut sooritada. Näiteks on teada, et vaimse alaarengu korral on inimene siiski võimeline omandama elukogemust, mistõttu on võimalik, et see kompenseerib n-ö meditsiinilisest seisundist johtuvat puudujääki.

Analüüsitud lahenditest ei olnud kohus mitte üheski eestkoste seadmise lahendis jälgitavalt tuvastanud seost isiku vaimse seisundi ja kestva võimetuse vahel kindlaid tehinguid teha, st eestkoste seadmisel on lähtutud üksnes sellest, et isikul on tuvastatud vaimne häire. Vaid ühes lahendis jättis kohus isikule eestkoste seadmata ning leidis, et kohtule jäänud vahetu mulje põhjal on isik suuteline oma tegudest aru saama ning neid juhtima. Autor on seetõttu seisukohal, et peamine probleem vaimse häire olemuse hindamisel kohtu poolt seisneb selles, et see eeldab meditsiinilisi eriteadmisi, mida kohtunikul üldjuhul ei ole. Kohtunikul on otsuse tegemisel lihtsam tugineda diagnoosile, kui hakata analüüsima, kas diagnoos põhjustab võimetust teatud tehingust aru saada. Seega saab kohtunik üldjuhul informatsiooni eksperdilt, kes sisuliselt hindab ka seda, kas isikule on eestkoste seadmine vajalik.

---

<sup>66</sup> *Ibid*, lk 83-84.

<sup>67</sup> RKTko 7.12.2005, 3-2-1-141-05, p 17.

## 2.2 Kohtupsühhiaatriline ekspertiis tõendina

Analüüsitud lahenditest saab teha järelduse, et eestkoste määramise või määramata jätmisel tuginevad kohtud suures osas ekspertiisiaktis olevatele andmetele. Riigikohus on korduvalt väljendanud seisukohta, et eksperdiarvamus ei ole kohtule siduv.<sup>68</sup> Autor on seisukohal, et ekspert peaks menetluses andma küll oma hinnangu isiku tervisliku seisundi osas, kuid otsuse eestkoste vajaduse ja ulatuse osas saab teha ainult kohus, mistõttu ei pea autor vajalikuks eksperdile nt selliste „kas“ küsimuste esitamist, millele vastuste andmine on tegelikult kohtu enda, mitte eksperdi pädevuses, nt kas isikule on vaja seada eestkoste ning kas isiku huve ei ole võimalik kaitsta volituste andmise ning perekonnaliikmete või muude abiliste kaudu. Kuna eksperdil puuduvad eeldatavasti juriidilised teadmised, ei saa ta anda hinnangut selle kohta, kas isik on võimeline saama aru abielu sõlmimise jm perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest või isiku kas vaimne seisund võimaldab tal teostada valimisõigust.

Isiku eestkostevajaduse ja selle ulatuse tuvastab kohus asjas kogutud tõendite alusel. Kohtul peab tõendite alusel olema võimalik piisavalt täpselt tuvastada, millises osas on isiku teovõime psüühikahäire tõttu piiratud ning millises osas suudab isik hoolimata oma psüühikahäirest oma tegudest aru saada ja neid juhtida. Seejuures peab kohus TsMS § 232 lg-te 1 ja 2 järgi hindama seadusest juhindudes kõiki tõendeid igakülgselt, täielikult ja objektiivselt ning ühelgi tõendil ei ole kohtu jaoks ette kindlaksmääratud jõudu.<sup>69</sup>

Teavet isiku seisundi (mis psüühikahäirega on tegemist) ja tema võimetuse oma tegude tagajärgedest aru andmata jätmise ning sellise olukorra kestvuse põhjuste kohta saab anda ekspert. TsMS § 522 lg 1 kohaselt määrab kohus ekspertiisi eestkostja määramise vajalikkuse kohta. Ekspert peab isiku enne arvamuse koostamist isiklikult läbi vaatama või teda küsitlema. Ekspert on riiklikult tunnustatud, eriteadmistega ning kõrgelt kvalifitseeritud isik, kellel on kohtu usaldus. Ekspertiisiaktis vastab ekspert temale kohtu poolt ekspertiisimäärusega esitatud küsimustele ning väljendab oma seisukohta eestkoste vajaduse, ulatuse ning tähtaja kohta oma sisulise pädevuse piires. Samuti on kohus palunud eksperdi hinnangut selle kohta, kas isiku vaimne seisund võimaldab tal osaleda ärakuulamisel kohtuistungil, kas isiku vaimne seisund võimaldab luba tal langetada otsuseid, teha tehinguid, sh pisitehinguid jne. Ekspertiisiaktis kajastub ka isiku diagnoos ning eksperdi hinnang, kuidas see mõjutab see isiku toimetulekut, kas haigus on ravitav või aja jooksul süvenev. Seega selgub ekspertiisiaktist, kas isiku vaimne

---

<sup>68</sup> RKTkm 19.02.2014, 3-2-1-155-13, p 38; RKTkm 09.11.2011, 3-2-1-87-11, p 11; RKKKm 31.03.2017, 3-1-1-105-16, p 37.

<sup>69</sup> RKTkm 09.11.2011, 3-2-1-87-11, p 20.

seisund lubab tal kestvalt aru saada oma tegude tähendusest ja nende võimalikest tagajärgedest ning kas ta on võimeline neid juhtima.

Kohus peab kujundama oma siseveendumuse eksperdiarvamust koos teiste tõenditega hinnates. See tähendab omakorda, et kohtu ja kohtumenetluse poolte jaoks peab olema ekspertiisiaktist aru saada, kuidas ekspert mingi järelduseni jõudis. On selge, et ekspert ei saa ekspertiisiaktis anda edasi kõiki konkreetse küsimuse kontekstis relevantseid eriteadmisi, kuid ekspert peab arvestama sellega, et ekspertiisi määramise eesmärk on kasutada ekspertiisiakti kohtumenetluses tõendina. Ekspertiisiakti adressaadid on eksperdi eriala puudutavate eriteadmisteta isikud ning kõnealust tõendit on vaja selleks, et luua menetlejale ja menetlusosalistele võimalus mõista konkreetset asjaolu.<sup>70</sup>

Järgnevalt toob autor näiteid lahenditest, kuidas kohus on eestkoste seadmisel tuginenud üksnes eksperdi arvamusele. Tsiviilasjas nr 2-17-10664 oli isikul diagnoositud mõõdukas vaimne alaareng ja Downi sündroom. Ekspert leidis, et isik ei ole võimeline oma elu iseseisvalt korraldama ning ta vajab eestkostet kõigi toimingute puhul, millede eeldatavates tagajärgedes võib sisalduda oht tema enda tervisele ja elule, teistele isikutele või varale. Kuna tegemist on elukestva ravimatu raske psüühikahäirega vajas isik eksperdi hinnangul eestkostet kogu eluks. Ekspert leidis, et kuna isiku kognitiivsed funktsioonid (võime tajuda ja taibata ümbritsevas toimuva sügavamaid seaduspärasusi) pole välja arenenud, ei ole ta võimeline esinema kohtus, kuid kohtu poolt isiku ärakuulamisest tavaelukeskkonnas ei tulene tema tervisele kahjulikke tagajärgi. Tuginedes üksnes eksperdi arvamusele leidis kohus, et isik on piiratud teovõimega ning tema huve ei ole võimalik kaitsta volituste andmise ning perekonnaliikmete või muude abiliste kaudu ja tema üle tuleb seada eestkoste.<sup>71</sup> Selline praktika, kus kohus seab isikule eestkoste üksnes temale diagnoositud häire tõttu, ei ole kooskõlas PIÕK seisukohtadega, mille kohaselt peetakse inimese teovõime piiramist tulenevalt temal esineva puude tõttu diskrimineerivaks.

Tsiviilasjas nr 2-17-19038 teostatud kohtupsühhiaatrilise ekspertiisi aktist nähtus, et kontakt isikuga on formaalne, puudulik, isik ei orienteeru ajas, kohas, situatsioonis ning esineb kõigi vaimsete võimete regress ehk taandareng. Experdi hinnangul vajas isik igakülgset füüsilist abi, ta ei adu rahalisi probleeme, majanduslikke küsimusi ega sotsiaalseid probleeme vaskulaarse dementsuse tõttu. Ekspert leidis, et isik ei saa oma huve kaitsta volituste andmise või muude

---

<sup>70</sup> Eino, K., Lind, S. Isikult vabaduse võtmine põhjendusel, et ta on psüühikahäire tõttu endale või teistele ohtlik. *Juridica* 2014, VII, lk 539.

<sup>71</sup> HMKm 02.10.2017, 2-17-10664.

abiliste kaudu, sest oma psüühikahäirete tõttu ja oma kehalise abituse tõttu ei adu ta sotsiaalsete probleemide olemust. Eksperti hinnangul vajab isik eestkostjat elupuhuselt. Eelnevalt tulenevalt leidis ka kohus, tuginedes üksnes eksperti arvamusele, et isik on piiratud teovõimega, tema huve ei ole võimalik kaitsta volituste andmise ning perekonnaliikmete või muude abiliste kaudu ja tema üle tuleb seada eestkoste. Kohus, tuginedes eksperti arvamusele ja arvesse võttes isiku vanust ja asjaolu, et vaskulaarse dementsus ei taandu, vaid on progresseeruv, leidis, et eestkoste tuleb seada elupuhuselt eestkostetava kõigi asjade ajamiseks.<sup>72</sup>

Vaid ühes analüüsitud lahendis leidis kohus, et kohus ei ole ekspertarvamuse hinnanguga seotud. Kohtupsühhiaatrilisest ekspertiisiaktist nähtuvalt esineb isikul psüühikahäire - tal on opiaatide sõltuvus, aspergeri sündroom ja mõõdukas korduv depressioon somaatiliste sümptomiteta, mille tõttu ta ei suuda kehtvalt oma tegudest aru saada ja neid juhtida ning oma elu iseseisvalt korraldada. Eksperti hinnangul ei võimalda isiku vaimne seisund tal iseseisvalt langetada otsuseid ja teha tehinguid. Samuti ei võimalda isiku vaimne seisund tal valimisõigust teostada. Isik ei ole võimeline aru saama keerulisematest sotsiaalsetest suhetest, s.h perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest ning ta vajab eestkostet. Kohus oli seevastu seisukohal, et isik ei erine kuigivõrd tavapärasest noorest inimesest, kes on asunud vanematest eraldi elama ja peab seetõttu õppima kohusetunnet ja vastutustunnet rahaliste vahendite kasutamise prioriteetide osas, kodu korrashoidmise osas ja oma muu elu korraldamise küsimustes. Kohtu hinnangul tehtaks eestkoste seadmisega isikust sisuliselt jällegi laps ja isiku kohusetundlikuks täiskasvanuks väljakujunemine oleks takistatud. Tulenevalt sellest leidis kohus, et eestkoste seadmine ei ole põhjendatud ja on kohtu hinnangul ülemäärane meede. Kohus oli seisukohal, et isiku suhtes ei olnud täidetud TsÜS § 8 lg-s 2 ja PKS § 203 lg-s 1 sätestatud eeldused eestkoste seadmiseks ning seega ei ole põhjendatud eestkoste seadmine ja eestkostja määramine. Ka isiku elukohajärgse kohaliku omavalitsuse esindaja oli seisukohal, et vahetu mulje põhjal ei esine isikul sedavõrd sügavat ja kehtvat psüühikahäiret, mille tõttu ta ei suudaks kehtvalt oma tegude tähendusest aru saada või neid juhtida ning mille tõttu tema teovõime oleks piiratud. Kohaliku omavalitsuse esindaja leidis, et kuivõrd praktikas ei ole varasemalt ette tulnud olukorda, kus eestkoste oleks seatud Aspergeri sündroomiga ja/või sõltuvushäirega isikule, siis on kindlasti vajalik eriteadmistega spetsialisti põhjalik hinnang isiku psüühilise tervise seisundi kohta.<sup>73</sup> Järelikult on praktikas kohtul

---

<sup>72</sup> HMKm 05.02.2018, 2-17-19038.

<sup>73</sup> HMKm 04.01.2019, 2-18-12591.

võimalik eestkoste seadmise üle otsustada ka mitte lähtudes üksnes eksperdi arvamusest, vaid võttes arvesse erinevaid tõendeid, nt isiku elukohajärgse kohaliku omavalitsuse esindaja arvamust ning inimese enda väljendatud seisukohti tema vahetul ärakuulamisel.

Viru Maakohus jättis isikule eestkoste seadmata põhjusel, et isik keeldus ekspertiisi minemast. Kohus leidis, et kuna ekspertiisi ei teostatud ning isiku tervisliku seisundi ning eestkostevajaduse osas eksperdiarvamus puudub, ei ole kohtul alust arvata et isik on psüühikahäire tõttu kehtvalt võimetu oma tegudest aru saada või neid juhtima. Kohus märkis, et isiku ravil viibimine psühhiaatriaiglas, ei ole iseenesest aluseks eestkoste seadmiseks. Kohus mõõnis, et kuigi esitatud avalduse kohaselt võis puudutatud isik vajada mingis ulatuses eestkoste seadmist, ei ole olemasolevatele tõenditele tuginedes kohtul veendumust selles, et eestkoste seadmise alused on täidetud ning eestkoste seadmine on puudutatud isiku õiguste ja huvide tagamiseks vajalik.<sup>74</sup>

Analüüsitud lahendite pinnalt saab teha järelduse, et eestkoste seadmisel tuginevad kohtud lahendi tegemisel eksperdi poolt antud seisukohtadele, mille andmiseks eksperdid tegelikult pädevad ei ole. Nt on ekspert märkinud, et isik ei ole võimeline aru saada keerulisematest sotsiaalsetest suhetest, s.h perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest ning ta vajab eestkostet. Autor on seisukohal, et ekspertiisiakt peaks andma informatsiooni üksnes meditsiiniliste asjaolude kohta, mille osas kohtunikul teadmised puuduvad, kuna lõpliku otsuse teeb kohtunik ainuisikuliselt vaadeldes ekspertiisi akti koos teiste tõendite ning seisukohtadega.

### **2.3 Eestkoste alternatiivide puudumine**

Pea kõikides analüüsitud Harju Maakohtu lahendites leidis kohus, et isik ei saa oma huve kaitsta volituste andmise või muude abiliste kaudu, põhjendades seda üksnes isikul esineva vaimse häirega. Samas tuleneb PKS § 203 lg 2 teisest lausest, et eestkostja määramisele kui kõige äärmuslikumale abinõule tuleb eelistada võimaluse korral muid abinõusid: eestkoste ei ole vajalik, kui täisealise huve saab kaitsta volituse andmise ning perekonnaliikmete või muude abiliste kaudu. Eestkoste peaks seadma viimase abinõuna, kui vähempiiravate meetmetega ei ole võimalik isiku huve kaitsta.

Kohtu määratud eestkostja üheks alternatiiviks on isiku enda valitud ja volitatud lähedase tegutsemine piiratud arusaamisvõimega inimese elu korraldaja ja esindajana suhetes

---

<sup>74</sup> VMKm 06.12.2017, 2-17-10086.

kolmandate isikutega.<sup>75</sup> TsÜS § 118 lõike 1 tähenduses antud volituse puhul on oluline, et täisealine isik saaks teist isikut volitades aru volituse tähendusest ja tagajärgedest, st olema volituse andmise ajal volitamise osas teovõimeline, et volitus kehtiks. Kohtul tuleb arvestada nii volituse andmise võimaluse kui ka juba antud kehtivate volitustega.<sup>76</sup>

Teisalt on võimalik, et ka piiratud arusaamisvõimega inimene mõistab volitamise tähendust ja suudab hoolimata piiratud arusaamisvõimest kehtivalt volitada. Arvestades volituse primaarsust eestkoste ees, peaks ka kohus igal üksikul juhul eestkostjat määramise arvestama antud volitustega ning kaaluma, kas piiratud arusaamisvõimega inimese elu ja õiguskäibes osalemist saaks eestkostja määramise asemel korraldada volituse andmisega.

Kui volituse andmine on võimalik või kui inimene on andnud varem kehtiva volituse, siis ei tuleks inimesele volitusega kaetud ülesannete täitmiseks eestkostjat määrata, sest eestkostja määramine on olemuselt subsidiaarne meede. Volituse tunnustamise korral on omaette küsimus järelevalve volitatu tegevuse üle. Kontrollimaks seda, kas eestkostja täidab oma ülesandeid eestkostetava huvides ega kuritarvita oma õigusi, teostab kohus PKS § 193 järgi eestkostja tegevuse üle järelevalvet. Usaldusisiku volitamise korral peaks aga piiratud arusaamisvõimega volitaja ise kontrollima, kas usaldusisik tegutseb nõuetekohaselt, ning vajadusel volituse TsÜS § 126 järgi tagasi võtma ja/või esindaja kohustuste rikkumise korral esindaja tehtud tehingu TsÜS § 131 alusel tühistama. Õiguskirjanduses on leitud, et inimese piiratud arusaamisvõime korral ei suuda ta aga ilmselt seda ise teha, s.t hoolimata volituse andmisest esineb eestkostevajadus.<sup>77</sup> Samas, kuna seadusandja on PKS-s volitust nimetanud eestkostja määramise alternatiivina, siis kirjeldatud lähenemise korral jõuab tõdemuseni, et pea alati, mil inimene pole varem kehtivalt volitanud kedagi teist omi asju ajama, tuleb piiratud teovõime korral määrata inimesele eestkostja. See läheks vastuollu seadusandja tahtega leida tehingute tegemiseks inimest vähem piiravam, kuid vähemalt sama tõhus ja ka mõõdukas lahendus.

Kui inimene vajab tuge otsuste langetamisel, tuleks kaaluda alternatiivina eestkostja määramisele tugiisikuteenuse kasutamist. Seda teenust on kohustatud pakkuma kohalik omavalitsus. Teenuse eesmärk on tulenevalt Sotsiaalhoolekande seaduse<sup>78</sup> (SHS) §-st 23 iseseisva toimetuleku toetamine olukordades, kus isik vajab sotsiaalsete, majanduslike,

---

<sup>75</sup> Arrak, L., Uusen-Nacke, T. Piiratud arusaamisvõimega täisealise isiku eneseteostusvabadus ja kaitse: kas piiratud teovõime ja eestkoste regulatsioon vajab ümberhindamist? Juridica 2020, VI, lk 486.

<sup>76</sup> RKTKm 09.11.2011, 3-2-1-87-11, p 21.

<sup>77</sup> Arrak, L., Uusen-Nacke, T. Piiratud arusaamisvõimega täisealise isiku eneseteostusvabadus ja kaitse: kas piiratud teovõime ja eestkoste regulatsioon vajab ümberhindamist? Juridica 2020, VI, lk 486.

<sup>78</sup> Sotsiaalhoolekande seadus. – RT I, 30.12.2015, 5.

psühholoogiliste või tervislike probleemide tõttu oma kohustuste täitmisel ja õiguste teostamisel olulisel määral kõrvalabi. Kõrvalabi seisneb juhendamises, motiveerimises ning isiku suurema iseseisvuse ja omavastutuse võime arendamises.

Seega kuna PKS-st tulenevalt peaks kohus eestkoste seadma viimase abinõuna ning hindama kas isiku huve saaks kaitsta nt volituste andmisega, vähendaks see tõenäoliselt ka kohtute koormust sobiva eestkostja leidmiseks. Probleemiks on see, et kohus ei saa kedagi kohustada volitusi andma või tugiisikut kasutama. Küll aga võiks kohus inimesele selgitada eestkoste seadmise alternatiive ja nende plusse ja miinuseid. Selge on see, et volituse andmisel kannab inimene ise riski, et tema õigusi võidakse kuritarvitada, samuti kannab ta riski, kui loobub esindaja kasutamise mõttest ja teeb tehingu ise. Samas ei pruugi need tagajärjed erineda olukorrast, kus psüühikahäireta inimesed võtavad riske ja kannavad kahjulikke tagajärgi. Küll aga tuleb mõnda, et olukorras, kus inimese jaoks kättesaadav tugisüsteem ja ühiskonna juurdepääsetavus (nt lihtsa keele kasutus), pole vajalikul sellel tasemel, et kompenseerida inimese puuet (pole vajalikke kohandusi tehtud), võib eestkoste alternatiivide kasutamine viia ebaõiglaste tagajärgedeni, mistõttu tuleks alternatiivide kaalumisel arvestada ka ühiskondlikku konteksti (vajalike kohanduste kättesaadavust).

Kõikides analüüsitud maakohtute lahendites, milles seati inimesele eestkoste, leidsid kohtud, et isik ei saa oma huve kaitsta volituste andmise või muude abiliste kaudu. Kohtud on oma lahendites üksnes viidanud, et vaimse seisundi tõttu ei suuda isik aru saada volituste ja tehingute õiguslikest tagajärgedest. Vaid ühes lahendis, milles jäeti eestkoste seadmata, leidis kohus, et inimene suudab iseseisvalt oma abivajadust hinnata ja vajadusel abi otsida, sh anda volitusi ning temale osutatavate teenuste abil on ta võimeline oma varalisi ja isiklikke õiguseid kaitsma, mistõttu isik eestkostet ei vaja.<sup>79</sup> Seega ilmselt praktikas on siiski võimalik kaaluda alternatiivide kasutatavust. Kuna ülejäänud juhtudel on kohtud sisuliselt jätnud alternatiivide kasutamise kaalumata, kuigi see on eestkoste seadmise eelduseks, tõusetub küsimus, kuivõrd seaduslikud sellised lahendid on.

Ministrite Komitee soovitusel R (99) 4 põhimõttes 5 rõhutatakse, et täiskasvanud teovõimetu inimese suhtes ei tohi kohaldada ühtegi kaitsemeetet, kui see ei ole vajalik. Meetme kohaldamisel tuleb arvestada üksikjuhtumi asjaolusid, abivajava isiku individuaalseid vajadusi ning tema nõusolekut. Otsustades, kas kaitsemeetme rakendamine on vajalik, tuleks arvestada

---

<sup>79</sup> HMKm 04.01.2019, 2-18-12591.

ka vähem formaalseid korraldusi ning pereliikmete või teiste isikute võimalikku abi.<sup>80</sup> Nii peaks kohus sõltuvalt olukorrast uurima, kas teadaolevalt on inimene koostanud patsienditestamendi ja mis sisuga see on, st kas see lahendaks olukorra.<sup>81</sup>

Alternatiivide põhjalikum kaalumine oleks enim kooskõlas ka ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooniga, mille järgi tuleb puuetega inimestele võimaldada toetust otsuste langetamiseks.<sup>82</sup> See tähendab, et otsuse langetajaks jääks puudega inimene, kuid ta võib valida endale ühe või mitu usaldusväärset tugiisikut, kes abistaksid teatud tüüpi otsuste tegemisel või suhtlemisel. Seejuures tuleks eelistada kõikidel juhtudel, mil see võimalik on, lähtumist PIK komitee hinnangul art 12 lõikest 3 tulenevatest põhimõtetest:<sup>83</sup>

1. Toetatud otsuste tegemine peab olema kõigile kättesaadav ja takistuseks ei tohiks olla toetuse vajaduse suurus;<sup>84</sup>
2. Igasugune tugi peab põhinema isiku tahtel ja eelistustel, mitte sellel, mida peetakse tema objektiivseks parimaks huviks;<sup>85</sup>
3. Inimese suhtlemisviis ei tohiks olla takistuseks otsuse tegemise toe pakkumisel, isegi kui see suhtlusviis pole tavapärane või seda mõistavad väga vähesed inimesed (nt viipekeel);<sup>86</sup>
4. Juriidiliselt tunnustatud toetava inimese tegevus peab olema vaidlustatav, kui on kahtlus, et ta ei tegutse vastavalt abivajava isiku tahtele ja eelistustele;<sup>87</sup>
5. Toetatud otsuse tegemise tugi peaks puuetega inimestele olema tasuta kättesaadav;<sup>88</sup>
6. Toetatud otsuse meetmete kasutamine ei tohi olla õigustuseks muude põhiõiguste piiramiseks - eriti õiguse hääletada, õiguse abielluda või õiguse luua tsiviilpartnerlus ja

---

<sup>80</sup> Council of Europe Recommendation R(99)4 of the Committee of Ministers to Member States on principles concerning the legal protection of incapable adults. 23.02.1999, lk 3-4.

<sup>81</sup> Int, R., Kruus, M., Nõmper, A. Patsienditestament: milleks ja kellele? Vormid, vormistamine ja rakendamise probleemid. Juridica 2017, V, lk 329.

<sup>82</sup> Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 1 (2014). Article 12: Equal recognition before the law. 19.05.2014, p 16.

<sup>83</sup> Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 1 (2014). Article 12: Equal recognition before the law. 19.05.2014, p 29.

<sup>84</sup> *Ibid*, p 29 (a).

<sup>85</sup> *Ibid*, p 29 (b).

<sup>86</sup> *Ibid*, p 29 (c).

<sup>87</sup> *Ibid*, p 29 (d).

<sup>88</sup> *Ibid*, p 29 (e).

perekond, reproduktiivõiguste, vanemlike õiguste ning õiguse anda nõusolek intiimsuheteks ja meditsiiniliseks raviks;<sup>89</sup>

7. Isikul peab olema õigus toetusest keelduda ning lõpetada või muuta tugisuhet igal ajal;<sup>90</sup>
8. Teovõime toetamisele ja sellega seotud protsessidele tuleb kehtestada kaitsemeetmed. Kaitsemeetmete eesmärk on tagada, et austataks isiku tahet ja eelistusi;<sup>91</sup>
9. Teovõime teostamise toetamine ei tohiks sõltuda vaimse võimekuse hindamisest, vajalikud on uued, mittediskrimineerivad teovõime toetusvajaduse näitajad.<sup>92</sup>

Kuna PIK komitee on seisukohal, et puuetega inimeste jaoks on oluline, et nad saaksid eelnevalt oma tahet ja tulevikueelistusi väljendada, mida tuleks järgida ajal, mil nad ei ole võimelised enam ise oma soove teistele edastama,<sup>93</sup> tuleks anda aegsasti ka sellisteks tahteavaldusteks võimalus.

Autor on seisukohal, et kuna eestkoste tuleks PKS järgi seada viimase abinõuna, tuleks kohtul igal juhul kaaluda vähempiravamaid alternatiive, milleks võivad olla nt volituste andmine ja tugiisiku kasutamine. Selline praktika oleks kooskõlas ka PIÕK-ga, mille järgi tuleb puuetega inimestele võimaldada toetust otsuste langetamiseks. Samas jõudis autor järeldusele, et alati ei ole võimalik eestkoste seadmise asemel alternatiivina volitust kasutada, nt juhul kui volitaja ei mõista volituse tähendust ega saa aru volituse andmise tagajärgedest. Ka ei ole mõeldav, et kohus kohustaks kedagi volitusi andma või tugiisikut kasutama.

## 2.4 Äraakuulamine

Analüüsitud 180-st kohtulahendist ei kuulatud eestkostet vajavat isikut ära 57 lahendi tegemisel, mis moodustab 31,66 % analüüsitud lahenditest. Kõige sagedamini ei kuulatud eestkostetavaid ära Harju Maakohtus, isiklikult jäi äraakuulamata 32 % eestkostetavatest. Viru Maakohtus ei kuulatud ära 30 % eestkostetavatest. Pärnu Maakohtus 20 % eestkostetavatest ja Tartu Maakohtus 3,33 % eestkostetavatest. Kui isikut ei ole ära kuulatud, peaks kohtumäärusest selle kohta nähtuma ka põhjendus. Analüüsitud lahenditest selgub, et üldjuhul lähtub kohus isiku äraakuulamise osas ekspertiisiaktis väljendatud seisukohast. Üldjuhul on kohus hinnanud, kas äraakuulamine võib põhjustada isiku tervisliku seisundi halvenemist, kuid esines ka

---

<sup>89</sup> *Ibid*, p 29 (f).

<sup>90</sup> *Ibid*, p 29 (g).

<sup>91</sup> *Ibid*, p 29 (h).

<sup>92</sup> *Ibid*, p 29 (i).

<sup>93</sup> *Ibid*, p 17.

juhtumeid, kus eksperdi hinnangul isiku ärakuulamisega kahjulikke mõjusid ei kaasne, kuid kohus on sellest hoolimata jätnud isiku isiklikult ära kuulamata. Autor on seisukohal, et kohus, tuginedes ärakuulamise vajaduse otsustamisel ainuüksi eksperdiarvamusele riivab piiratud teovõimega isiku põhiõiguseid, kuna kohtu vahetust muljest võib sõltuda inimese eestkoste vajadus ja ulatus. Nt võib piiratud teovõimega inimesel olla tema vahetul ärakuulamisel olulisi seisukohti või tõendeid, mis võivad omada olulist mõju kohtulahendi sisule.

Kõikide analüüsitud lahendite puhul, milles kohus määras isikule eestkostja, määras kohus isikule ka esindaja riigi õigusabi korras. Autori hinnangul on see põhjendatud ning tagab eestkostetava huvide kaitse, kuigi TsMS § 520 kohtule sellist kohustust ei pane.

Teatud menetluste puhul, millega oluliselt piiratakse isiku õigusi, tuleb puudutatud isikule tagada menetlusosalise õigused sõltumata sellest, et tal piiratud teovõime tõttu ilmselt puudub võimekus neid iseseisvalt teostada. Selliste menetluste puhul võrdsustatakse puudutatud isik menetlusõiguste ja –kohustuste osas sisuliselt tavalise menetlusosalisega. Tegemist on oluliselt laiemaga õigusega kui lihtsalt õigusega olla ära kuulatud. Eesmärgiks on tunnustada iga isiku subjektsust ja vältida puudutatud isiku käsitamist objektina.<sup>94</sup>

Käesoleva töö autor on seisukohal, et isiku vahetu ära kuulamine on üheks olulisemaks piiratud teovõimega isiku menetlusse kaasamise toiminguks. TsMS § 524 lg 1 esimene lause paneb kohtule kohustuse kuulata piiratud teovõimega täisealisele isikule eeskoste seadmise menetluses ära isik, kellele eestkoste seadmist menetletakse. Üldreeglist teeb erandi TsMS § 524 lg 5, mille p-de 1 ja 2 kohaselt ei pea eestkostet vajavat isikut isiklikult ära kuulama, kui sellest võivad tema tervislikku seisundit kajastavate dokumentide või pädeva arsti arvamuse kohaselt tuleneda isiku tervisele kahjulikud tagajärjed või kui kohus on vahetu mulje põhjal veendunud, et isik ei ole ilmselt võimeline oma tahet avaldama.

Vahetu mulje loomise ja isikul tahte avaldamise võime olemasolu kindlakstegemise kohta on Riigikohus leidnud, et ärakuulamine toimub isikuga suuliselt ja isiklikult kohtudes, üldjuhul isiku tavalises keskkonnas. Isiku vahetu ärakuulamine aitab tagada paremini seda, et eestkostetava teovõimet piirataks võimalikult vähe ja ka seda, et eestkostja ülesanded määrataks sellised, mis oleksid võimalikult asjakohased ja põhjendatud, s.o eestkostetava seisundit, olukorda ja vajadusi kõige enam arvestavad.<sup>95</sup> Eestkoste määramise ja selle pikendamise

---

<sup>94</sup> Järvekülg, I., Kõve, V., Ots, J., Torga, M. Tsiviilkohtumenetluse seadustik I kommenteeritud väljaanne. 2017, § 202 lg 4, lk 1067.

<sup>95</sup> RKTkm 10.12.2014, 3-2-1-127-14, p 15.

otsustamisel ei ole isikliku ärakuulamise nõue täidetud, kui eestkostetavaga kohtub üksnes talle riigi õigusabi korras määratud advokaat.<sup>96</sup>

Kui kohus peaks vahetu mulje põhjal saavutama veendumuse, et isik on võimeline tahet avaldama, tuleb isik TsMS § 524 lg 1 kohaselt ära kuulata ja järgida selleks mh kas sama menetlustoimingu (ärakuulamise) raames või vajadusel ka hiljem uue ärakuulamise käigus TsMS § 525 lg 1 nõudeid. TsMS § 525 lg 1 kohaselt tuleb isikuga arutada tema ärakuulamise tulemusi, eksperdiarvamuses või tema tervislikku seisundit kajastavates dokumentides esitatut, võimaliku eestkostja valikut ja eestkostja ülesannete ringi ulatuses, milles see on vajalik isiku õigusliku ärakuulamise tagamiseks või asjaolude selgitamiseks. Kui maakohus jätab täitmata TsMS § 524 lg 5 p 2 ning kujundamata vahetu mulje, mistõttu võib isik jääda ekslikult TsMS § 524 lg 1 järgi ära kuulamata, ning ka ringkonnakohus ei ole seda rikkumist kõrvaldanud, on see eespool märgitud põhjustel maakohtu määruse tühistamise alus.<sup>97</sup>

Riigikohus on seisukohal, et isik, kellele taotletakse eestkostja määramist, on asjast huvitatud isik ning ta tuleb kaasata asja läbivaatamisse ning kutsuda võimalusel kohtuistungile.<sup>98</sup> Menetlus, mille juriidiliseks tagajärjeks on isikuõiguste piiramine, seab kohtule nõudmise teha kõik võimalikud toimingud, et saavutada isiku istungile kutsumise või kutsumata jätmise osas veendumuse maksimaalne aste.<sup>99</sup> TsMS § 202 lg 4 esimese lause kohaselt on täisealisele isikule piiratud teovõime tõttu eestkoste seadmise menetluses eestkostetaval tsiviilkohtumenetlusteovõime, mis võimaldab tal teha kõiki menetlustoiminguid. Menetlustoiminguid saab ta isiklikult teha ka juhul, kui talle on määratud esindaja riigi kulul. TsMS § 217 lg 2 teise lause kohaselt ei piira esindaja osavõtt asjast tsiviilkohtumenetlusteovõimelise menetlusosalise isiklikku osavõttu asjast.<sup>100</sup> Menetlusosalise enda aktiivne osalemine menetluses, s.o tsiviilkohtumenetlusõiguste teostamine eeldab siiski ka menetlusosalisel endal tsiviilkohtumenetlusteovõime olemasolu (TsMS §202 lg 1, § 204 lg 1). See ei piira aga kuidagi tsiviilkohtumenetlusteovõimetu isiku õigust olla igal ajal oma asja arutamise ja läbivaatamise juures, sh viibida kohtuistungil (PS § 24).<sup>101</sup>

Järgnevalt toob autor näiteid kohtulahenditest, kus kohus ei ole pidanud inimese vahetut ärakuulamist võimalikuks (isiku tervisliku seisundi tõttu) või vajalikuks (tervislik seisund on

---

<sup>96</sup> RKTkm 22.09.2017, 2-12-18265, p 19.

<sup>97</sup> RKTkm 10.12.2014, 3-2-1-127-14, p 18.

<sup>98</sup> RKTko 18.04.2016, 3-2-2-1-06, p 8.

<sup>99</sup> *Ibid*, p 10.

<sup>100</sup> RKTkm 06.03.2012, 3-2-1-15-12, p 16.

<sup>101</sup> Järvekül, I., Kõve, V., Ots, J., Torga, M. Tsiviilkohtumenetluse seadustik I kommenteeritud väljaanne. 2017, § 217 lg 2, lk 1173.

progresseeruv). Tsiviilasjas nr 2-17-19038 ei kuulunud kohus eestkostetavat ära ja määras eestkostetavale eestkostja terveks eluks. Kohus tugines eluaegse eestkoste seadmisel eksperdi arvamusele ja eestkostetava vanusele ning põhjendas eluaegse eestkoste seadmist sellega, et vaskulaarne dementsus ei taandu vaid on progresseeruv. Kohus ei pidanud eestkostetava isiklikku ärakuulamist vajalikuks ega ka võimalikuks, kuna see ei aita kuidagi kaasa asja lahendamisel. Samuti tugines kohus ekspertiisiaktile, mille kohaselt isiku tervislik seisund ei võimalda tal kohtuistungil osaleda. Kohus leidis, et isiku tervislik seisund ei võimalda ka tema ärakuulamist temale tuttavas keskkonnas, kuna isiku ärakuulamine võib oluliselt ohustada tema tervist. Kohus leidis ka seda, et isik ei ole võimeline avaldama oma arvamust eestkostja isiku suhtes.<sup>102</sup>

Autor on seisukohal, et kui kohus leiab, et inimese ärakuulamine ohustab tema tervist, tuleks kaaluda ärakuulamisele spetsialisti kaasamist, kes oskaks puudega inimesega suhelda viisil, mis tema tervist ei ohusta. PIK Komitee on leidnud, et tagamaks puuetega inimeste juurdepääsu õigusemõistmisele, tuleks teha kohandusi, mis toetaks puuetega inimestega suhtlemist, kaasates selleks nt viipekeelee tõlgid või pimedatele isikutele mõeldud tõlgid, kes on võimelised erivajadustega inimeste soove ja tahet erapooletult tõlgendama ning juriidilist teksti neile arusaadavas vormis edastama.<sup>103</sup>

Ka tsiviilasjas nr 2-17-10664 ei kuulunud kohus isikut ära ja määras eestkoste terveks eluks. Eksperdi järelduste kohaselt oli isik raske vaimse alaarenguga, mistõttu tema vaimne seisund ei lubanud tal kehtvalt aru saada oma tegude tähendusest ja nende võimalikest tagajärgedest ning isik ei olnud võimeline neid juhtima. Ekspert leidis, et isik ei olnud võimeline mõistma teda ümbritseva keskkonna olemust, sotsiaalseid suhteid ja elukorraldust reguleerivaid õigusakte, langetama otsuseid ega tegema tsiviilõiguslikke tehinguid, sealhulgas ei olnud ta võimeline mõistma valimisõiguse sisu ja olemust. Määruse tegemisel lähtus kohus eksperdi arvamusest ning leidis, et kuna tegemist oli elukestva ravimatu raske psüühikahäirega, vajab isik eestkostet kogu eluks.<sup>104</sup>

Harju Maakohtu lahendis on põhjendatud, et kohus ei pea eestkostetava isiklikku ärakuulamist vajalikuks, kuna see ei aita kuidagi kaasa asja lahendamisele ning vastavalt ekspertiisiaktile ei suuda isik väljendada oma tahet eestkostja määramise ja eestkostja isiku suhtes, kuna ta ei

---

<sup>102</sup> HMKm 05.02.2018, 2-17-19038.

<sup>103</sup> Committee on the Rights of Persons with Disabilities. International Principles and Guidelines on Access to Justice for Persons with Disabilities, lk 19.

<sup>104</sup> HMKm 02.10.2017, 2-17-10664.

mõista eestkoste olemust.<sup>105</sup> Samuti ei ole Harju Maakohus isiku ärakuulamist vajalikuks pidanud põhjusel, et kohtu hinnangul ei olnud isikuga kontakti saavutamine võimalik selles mõttes, et saada temalt objektiivset ja argumenteeritud seisukohta eestkoste seadmise vajalikkuse või põhjendatuse kohta. Kohus märkis ka seda, et need järeldused lähtuvad eksperdi arvamusest.<sup>106</sup>

Tsiviilasjas nr 2-18-5854 leidis kohus, et isikut ei olnud kohtul võimalik isiklikult ära kuulata, sest sellest oleksid võinud pädeva arsti arvamuse kohaselt tuleneda isiku tervisele kahjulikud tagajärjed. Samas nähtub eksperdi arvamusest, et see ei ole kindel, kas isiklikust ärakuulamisest ei kaasne isikule kahjulikke tagajärgi. Eksperdi arvamuses on üksnes tõendatud, et isikul esineb psüühikahäire, mille tõttu ta ei suuda kehtvalt oma tegudest aru saada ega neid juhtida ning ei saa aru ka abielu sõlmimise, isaduse omaksvõtu ja muude perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest, samuti ei ole muid tehinguid, mille tähendusest ja õiguslikest tagajärgedest ta oleks võimeline aru saama ja õiguslikele tagajärgedele suunatud tahet avaldama.<sup>107</sup> Kohus ei ole oma lahendis hinnanud, millised kahjulikud tagajärjed võivad isikule tema isiklikust ärakuulamisest kaasneda ning see ei selgunud ka ekspertiisiaktist. Autori hinnangul ei ole sellisel juhul isiku ärakuulamata jätmine põhjendatud.

Ärakuulamisega seonduvalt tuleb välja tuua ka Harju Maakohtu lahend, milles kohus seadis isikule eestkoste ja määras eestkostjaks tema ema vaatamata sellele, et isik väljendas menetluses seisukohta, mille kohaselt ta ei soovi, et tema eestkostja kohustusi täidab tema ema, sest nende vahelised suhted ei ole kõige paremad.<sup>108</sup> Eestkostetav esitas läbi oma esindaja määruskaebuse ning palus eestkoste jätta seadmata või alternatiivselt seada eestkostjaks isiku elukohajärgne kohalik omavalitsus. Määruskaebuses oli isik seisukohal, et maakohus ei arvestanud isiku soove eestkostja isiku osas ning samuti kuulanud kohus selles osas isikut vahetult ära nagu nõuab TsMS § 524 lg 1.

See lahend on problemaatiline juba tulenevalt PKS § 204 lõikest 1, mille järgi määratakse eestkostjaks füüsiline isik, kes oma isikuomadustelt ja võimetelt sobib määratud ülesannetes eestkostetava huve kaitsma. Eestkostjat määrates arvestatakse ka tema ja eestkostetava vahelisi suhteid ning eestkostetava ettepanekut, kes võiks tema eestkostjaks saada. Enamasti on füüsilistest isikutest eestkostjateks piiratud teovõimega isiku ülenejad või alanejad sugulased.

---

<sup>105</sup> HMKm 08.11.2017, 2-17-12043.

<sup>106</sup> HMKm 16.05.2018, 2-18-650.

<sup>107</sup> HMKm 05.02.2018, 2-18-5854.

<sup>108</sup> HMKm 12.02.2018, 2-17-17596.

Riigikohus on seisukohal, et kohus peab põhjendama ka seda, kas isik sobib eestkostjaks ning miks eelistatakse teda teistele eestkostjakandidaatidele, kui sellised on olemas, samuti tuleb mõistlikult arvestada ka piiratud teovõimega isiku soovi.<sup>109</sup> Seega peab kohus arvestama puudutatud isiku sooviga eestkostja isiku määramiseks ning isiku soovist eestkostja isiku valiku suhtes saab kohus kõrvale kalduda vaid siis, kui on oht, et see ei vasta eestkostetava huvidele. Piisavaks põhjuseks ei saa lugeda üksnes kartust, et tulevane eestkostja võiks tulevikus käituda eestkostetava huve kahjustavalt, kohtul peavad olema selged ja olulised põhjused, mis räägivad puudutatud isiku poolt soovitud eestkostja vastu (nt võimalik eestkostja ja eestkostetava vaheline huvide konflikt).<sup>110</sup>

Teovõimet puudutavad kohtumenetlused on seotud inimese tsiviilõigustega ning seetõttu peab olema tagatud EIÕK artiklis 6 sätestatud õigus õiglasele kohtumenetlusele. Osalisriikidel on küll menetluskorra määratlemisel teatud hindamisruum, kuid seejuures tuleb järgida artiklis 6 sätestatud miinimumnõudeid. See tähendab, et puudutatud isikul on õigus osaleda tema teovõimet puudutavas menetluses. Arvestades, et sellises menetluses on isikul kaheloomuline roll – ta on nii huvitatud isikuks kui ka peamiseks uuritavaks, on tema osalemine menetluses ka vajalik, et kohtunikul oleks võimalik kujundada arvamuse isiku vaimse võimekuse kohta. Samuti peaksid osalisriigid tagama, et puudutatud isik oleks võrdne taotluse esitanud poolega. Kuigi konventsioon ei taga kõikides tsiviilõigusi puudutavates menetlustes tasuta õigusabi, kohustab artikkel 6 osalisriike seda pakkuma, kui see osutub kohtusse pöördumisel hädavajalikuks. Enamik teovõimet puudutavad menetlused hõlmavad endas nii ekspertiisi kui ka kohtuistungit, mis muudavad menetluse üsna keeruliseks.<sup>111</sup> EIK on isiku teovõime piiramise menetlust võrrelnud isikult vabaduse võtmisega.<sup>112</sup>

EIK selgitas, et isiku teovõime küsimuse kohtulik arutamine ilma isiku kohalolekuta on lubatav ainult erandlikel asjaoludel. Kohtud peavad sellist olukorda põhjendama. Siseriiklik kohus piirdus seisukohaga, et kohtuistungil viibimine mõjuks kaebaja tervislikule seisundile halvasti. Selline järeldus ei tuginenud arsti arvamusele. Siseriiklik kohus keeldus ka läbi viimast uut psühhiaatrilist ekspertiisi kaebaja seisundi hindamiseks. Seetõttu ei olnud usaldusväärne toetuda 2002. a kohtumenetluses kaks aastat varem tehtud ekspertiisile.

---

<sup>109</sup> RKTko 19.12.2005, 3-2-3-14-05, p 13.

<sup>110</sup> Järvekülg, I., Kõve, V., Ots, J., Torga, M. Tsiviilkohtumenetluse seadustik III kommenteeritud väljaanne. 2018, § 525 lg 3, lk 353.

<sup>111</sup> Commissioner for human rights. Who gets to decide? Right to legal capacity for persons with intellectual and psychosocial disabilities, p 4.2.2

<sup>112</sup> EIKo 27.03.2008, 44009/05, Shtukaturon vs Venemaa, p 71.

EIK on seisukohal, et kui isikul ei võimaldata olla ärakuulatud asjas, kus ta on ise menetlusosaline, on rikutud isiku õigust tõhusale kohtumõistmisele ja poolte võrdsuse põhimõtet.<sup>113</sup> EIK on selgitanud, et isiku teovõime küsimuse kohtulik arutamine on lubatav ilma isiku kohalolekuta ainult erandlikel asjaoludel. Kohtud peavad sellist olukorda põhjendama. EIK on seisukohal, et isiku ärakuulamata jätmine ei ole põhjendatud üksnes asjaoluga, et see võib isiku tervislikule seisundile halvasti mõjuda.<sup>114</sup> Kohtunikel, kes võtavad vastu isiku isiklikule elule oluliste tagajärgedega otsuseid, sh eestkostja määramine, peaks olema nende isikutega ka isiklik kontakt.<sup>115</sup>

Mis puudutab inimese menetlusse tegelikku ja tõhusat kaasamist, siis on oluline tähelepanu juhtida ka PIÕK artikkel 13 lõikele 1, mille kohaselt peab puuetega inimestele olema tagatud teistega võrdsetel alustel juurdepääs õigusemõistmisele. Tõhusa õiguskaitse kättesaadavuse tagamiseks tuleb võimaldada neis osalemist ning menetlused peavad olema läbipaistvad. Osalemist võimaldavad tegevused hõlmavad endas teabe edastamist arusaadaval ja juurdepääsetaval viisil, mitmesuguste suhtlusvormide tunnustamist ja kohandamist, füüsilist juurdepääsetavust kõikides menetluse etappides ning vajadusel riigipoolset menetlusabi.<sup>116</sup> Menetluse läbipaistvuse tagamiseks peab olema tagatud kogu vajaliku informatsiooni olemasolu ja kättesaadavus.<sup>117</sup> Kuigi lahenditest ei selgu, kuidas kohus menetluse juurdepääsetavuse tagas, siis ilmselt on üks põhjus, miks inimest menetlusse tõhusalt ei kaasata, teadmatus ja oskamatus menetlust juurdepääsetavaks muuta. Sestap võiks edaspidi määrustes selgitada ka seda, mida kohus juurdepääsetavuse tagamiseks tegi ning kui kohus piisavat selgitust ei anna, siis võiks olla see määruse tühistamise aluseks.

### **3. Eestkoste seadmise sisu ja ulatuse tuvastamise praktika kooskõla PKS-ga, PIK-ga ja EIÕK-ga**

#### **3.1 Eestkoste ulatuslikkus**

Analüüsitud 180 lahendist seati isikule eestkostja kõigi asjade lahendamiseks 171 juhul, st et isikule määrati eestkoste täies ulatuses 95 % juhtumitest. 180 lahendist 7 juhul jättis kohus eestkoste seadmata. Autor on seisukohal, et kohtud ei määra eestkostet osalisel kujul, kuna sel

---

<sup>113</sup> EIKo 21.02.2019, 24816/17, 28134/17, 43005/17, 46670/17, 72309/17, Alekseyev jt vs Venemaa.

<sup>114</sup> EIKo 22.01.2013, 33117/02, Lashin vs Venemaa, p 82-

<sup>115</sup> EIKo 03.01.2011, 5193/09, X ja Y vs Horvaatia, p 84.

<sup>116</sup> Committee on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No. 6 (2018) on equality and non-discrimination. 26.04.2018, p 52.

<sup>117</sup> *Ibid*, p 54.

juhul peaks kohus konkreetselt tuvastama mida isik on võimeline tegema ja mida mitte ning see on kohtule lahendamiseks keeruline ja ka aeganõudev küsimus. Samas võibki olla, et inimese teovõime on piiratud üksnes teatud eluvaldkonnas ja sealgi vaid kindlate tehingute tegemisel. Näiteks võib inimene mõista ostu-müügitehinguid, kuid mitte liisinglepingu sõlmimise tagajärgi. Erinevalt Eesti õiguskirjanduses avaldatud arvamusest üldiselt eitatakse Saksa õiguskirjanduses võimalust siduda teovõime piiratuse ulatus tehingu keerukusega, sõltumata valdkonnast. Teiseks võib olla tegemist olukorraga, kus muidu üldiselt piiratud teovõimega isik võib teatud küsimustes olla teovõimeline. Nii näiteks võivad piiratud teovõime ulatuse alt välja jääda perekonnaõiguslikud tehingud (PKS 203 lg 2).<sup>118</sup>

PKS § 203 lg 2 järgi määratakse ainult nende ülesannete täitmiseks, milleks eestkoste vajalik on. Seega on kohtul kohustus jätta isikule alles tema õigused maksimaalses ulatuses. Eestkostja määramise määruse resolutsioonist peaks nähtuma selgelt ja ühemõtteliselt eestkostja ülesannete konkreetne ulatus ning isiku iseseisva tegutsemisvabaduse ulatus. Eestkostja ülesandeks võib olla ka eestkostetava õiguste maksmapaneku kolmandate isikute vastu. Kui isikule eestkostja määramise määruks puudub määratlus teovõime ulatuse kohta, tuleb eeldada, et teovõime on piiratud kõikide tehingute osas, v.a TsÜS §-s 11 nimetatud piiratud teovõimega isiku poolt tehtud mitmepoolsed tehingud. Eestkostja on võimalik § 526 lg 5 järgi määrata ka eestkostetava kõigi asjade ajamiseks, kuid sellisel juhul tuleb kohtul kohtumäärukses seda ka eestkostja ülesandeid määrares märkida. Kui määrus sel juhul ei tee välistust menetlusõiguste osas, tuleb eeldada, et teovõime piiratus puudutab ka tsiviilmenetlusõiguste teostamist ja tsiviilmenetluskohustuste täitmist. Nii on Riigikohus leidnud, et teovõime piiratud puudutab ka tsiviilmenetlusõiguste teostamist ja –kohustuste täitmist olukorras, kus isiku haiguse puhul on tegemist kestva haigusliku seisundiga ning eestkoste on setud (kõigi) tema asjade ajamiseks, sh tema varaliste huvide kaitseks.<sup>119</sup>

180st analüüsitud lahendist määras kohus eestkoste tähtjaks 5 aastat 161-l juhul ning 1-3 aastat kuues lahendis. See tähendab, et 89,4 % analüüsitud lahenditest määras kohus eestkoste 5 aastaks ehk maksimaalseks tähtjaks. Analüüsitud lahendites on kohus enamikel juhtudel lähtunud tähtaja seadmisel eksperdi hinnangust. Mõningatel juhtudel on ekspert olnud seisukohal, et isik vajab eestkostet terveks eluks ning ka kolmes analüüsitud Harju Maakohtu lahendis määrati isikule eestkoste terveks eluks.

---

<sup>118</sup> Järvekül, I., Kõve, V., Ots, J., Torga, M. Tsiviilkohtumenetluse seadustik III kommenteeritud väljaanne. 2018, lk 1063.

<sup>119</sup> *Ibid*, lk 1064.

Tulenevalt PKS § 203 lg 4 on kohtul kohustus hiljemalt iga viie aasta järel kontrollida, kas eestkoste jätkumine eestkostetava üle on eestkostetava huvide kaitseks vajalik ning kas on alust eestkostja ülesandeid laiendada või kitsendada, tehes selle kohta määruse. Seega seatakse piiratud teovõimega täisealisele isikule eestkoste tähtaegselt kuni viieks aastaks. Tulenevalt § 526 lg-st 3 ja PKS § 203 lg-st 4 ei või kohtu määratud aeg olla pikem kui viis aastat määruse tegemisest alates. Viimane ei tähenda siiski seda, et kohus ei peaks igal üksikjuhul eraldi põhjalikult kontrollima eestkoste seadmise vajalikkust seadusandja määratud maksimumtähtaja piires, isiku eestkostevajadust võib kohus kontrollida ka varem.<sup>120</sup> PKS-i § 203 lõike 4 varem kehtinud redaktsiooni järgi seati piiratud teovõimega täisealisele isikule eestkoste kuni kolmeks aastaks, kuid leiti, et see toob kaasa liiga sagedase järelkontrolli, mis ei ole praktikute hinnangul põhjendatud ning toob muu hulgas kaasa ülemäärase koormuse ka eestkostetavatele.<sup>121</sup>

Kui kohus on määranud piiratud teovõimega isiku õiguste ja huvide kaitseks talle osas või kõigis eluvaldkondades eestkostja, kuid isiku eestkostevajadus muutub, saab kohus PKS § 206 lg 2 ja TsMS § 529 lg 1 järgi teha muudatusi eestkostja ülesannete ringis või eestkoste lõpetada. Kohus peab hoolitsema selle eest, et isiku üle seatud eestkoste ei kestsaks kauem kui vajalik ning eestkostja ülesannete ring vastaks isiku eestkostevajadusele<sup>122</sup>. Kui kohus ei täida järelevalvekohustust eestkostja tegevuse üle ning eestkostja määramisest on möödunud üle viie aasta, ei saa alustada hilinenult menetlus eestkostja ametiaja pikendamiseks, vaid tuleb alustada uut eestkostja määramise menetlust.<sup>123</sup>

Kuivõrd tähtaja määramise näol on tegu kohtu valikuga ning viis aastat on maksimaalne tähtaeg, siis tuleks maksimaalset tähtaega määrata eelkõige juhul, kui tegu on aja jooksul süveneva haigusega (nt Alzheimeri tõbi vms), samuti juhul kui isikul on raske vaimupuue või raskekujuline liitpuue (isik on lisaks vaimupuudele kas piiratud või olematu liikumisvõimega).<sup>124</sup>

Terveks eluks määras kohus isikule eestkoste tulenevalt eestkostetava haigusest – vaskulaarsest dementsusest ja kõrgest east. Kohus on 2018. a lahendis pidanud kõrgeeliseks 71 aasta vanust eestkostetavat.<sup>125</sup> Ühes lahendis määras kohus isikule eestkoste kaheks aastaks alkoholse

<sup>120</sup> RKTkm 23.10.2015, 3-2-1-73-15, p 15.

<sup>121</sup> Perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (546 SE), lk 18.

<sup>122</sup> RKTkm 23.10.2015, 3-2-1-73-15, p 13-14.

<sup>123</sup> Järvekül, I., Kõve, V., Ots, J., Torga, M. Tsiviilkohtumenetluse seadustik III kommenteeritud väljaanne. 2018, § 526 lg 2 p 5, lk 358.

<sup>124</sup> Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse eelnõu (194 SE III) seletuskirja lisa. Kooskõlastamistabel, lk 11-12.

<sup>125</sup> HMKm 05.02.2018, 2-17-19038.

isiksusehäire tõttu.<sup>126</sup> Üheks aastaks on kohus määranud eestkoste isiksusehäirete ja skisofreenia all kannatavatele eestkostetavatele ning ühel juhul, kus kohus määras eestkoste tähtjaks ühe aasta, oli ekspertiisiakt konfidentsiaalne. Eeltoodust järeldub, et eestkostet seatakse üldjuhul maksimaalses määras, s.o 5 aastat ning muudeks perioodideks seatakse eestkostet harva. Sageli on põhjendatud eestkoste seadmine 5 aastaks tulenevalt isiku psüühilise häire iseloomust. Autori hinnangul ei saa välistada, et mõningate eestkoste seadmise lahendite puhul oleks olnud põhjendatud eestkoste seadmine lühemaks ajaks, nt kui inimesel esines skisofreenia, mis on ravimitega kontrollitav. Eelkõige tuleks lühemat tähtaega kaaluda nendel juhtumitel, kus eestkostetaval esinev psüühikahäire on ravitav või kui isiku seisund võib ajaga paraneda. Sellistel juhtudel tuleks eestkostetava tervislikku seisundit sagedamini kontrollida ning muutuste tuvastamisel vajadusel eestkoste tähtaeg enne eestkostja volituste lõppemist ümber hinnata. Nt saaks eestkostjat kohustada esitama kohtule perioodiliselt eestkostetava tervisliku seisundi kohta andmeid. Selline praktika oleks kooskõlas ka Ministrite Komitee 22. septembri 2004. aastal antud soovitusega nr Rec (2004) 4, milles on leitud, et õiguskord peab tunnustama, et teovõime võib olla piiratud erineval määral ning teovõimetus võib aja vältel varieeruda.<sup>127</sup>

### **3.2 Perekonnaõiguslikud tehingud**

Analüüsitud kohtulahenditest 137 puhul (76,1 %) oli märgitud kohtumääruse resolutsioonis, et isik ei saa aru perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest, kuid kohtumääruse põhjendustes ei ole kohus oma otsust põhjendanud ega täpsustanud, milliseid perekonnaõiguslikke tehinguid kohus silmas peab. 31-l juhul (17,2 %) ei kajastatud määruse resolutsioonis perekonnaõiguslike tehingutega seonduvat üldse ning vaid 11-l juhul (6,1 %) märkis kohus resolutsioonis, et isik on perekonnaõiguslikest tehingutest võimeline aru saama.

Eestkoste seadmisel tuleb kohtul anda hinnang isiku võimele saada aru abielu sõlmimise, isaduse omaksvõtu ja muude perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest (PKS § 203 lg 2 kolmas lause). Sõltumata inimese teovõime piiratuse ulatusest ei ole tal ka õigust oma last esindada ja ta teostab lapse suhtes isikuhooldusõigust koos lapse seadusliku esindajaga (PKS § 139 lg 1). PKS § 1 lg 4 sätestab, et piiratud teovõimega täisealine isik võib abielluda üksnes juhul, kui ta saab piisavalt aru abielu õiguslikest tagajärgedest. Nii on ka Riigikohus selgitanud, et kuivõrd kohtumäärusest peab nähtuma isiku õigus iseseisvalt otsustada perekonna

---

<sup>126</sup> HMKm 22.05.2018, 2-18-12556.

<sup>127</sup> Council of Europe Recommendation R(2004)10 of the Committee of Ministers to member states concerning the protection of the human rights and dignity of persons with mental disorder, artikkel 4.

loomisega seotud küsimusi, tuleb eestkoste seadmisel anda hinnang, kas piiratud teovõimega isik saab aru perekonna loomise tähendusest, sh lapse sündimise võimalusest ja selle tagajärgedest, ning mõistab, mida tähendab vanemaks olemine.<sup>128</sup>

Lisaks on kohtul vaja hinnata abielust sõltumatute perekonnaõiguslike tehingute tegemise võimalust (hooldusõigusega seotud küsimused, isaduse omaksvõtt). PKS § 88 lg 1 kohaselt võib piiratud teovõimega täisealine isik isaduse omaks võtta oma seadusliku esindaja nõusolekul. PKS § 88 lg 2 kohaselt võib lapse ema, kes on piiratud teovõimega isik, anda nõusoleku isaduse omaksvõtuks oma seadusliku esindaja nõusolekul. PKS § 92 lg 2 teine lause annab aga isaduse vaidlustamise õiguse piiratud teovõimega isikule seadusest ning seda ei ole vaja eraldi sätestada kohtumääruse resolutsioonis. Kindlasti vajab kohtupoolset hinnangut hooldusõigusega seonduv, kuna piiratud teovõimega vanemal ei ole õigust last esindada ja ta teostab lapse suhtes isikuhooldusõigust koos lapse seadusliku esindajaga (PKS § 139 lg 1).<sup>129</sup>

Analüüsitud lahendite pinnalt saab järeldada, et kohus rikub eestkoste seadmisel PKS § 203 lg 2 tulenevat nõuet ega anna hinnangut inimese võimele saada aru abiellumise tagajärgedest. Samuti ei ole kohus hinnanud abielust sõltumatute perekonnaõiguslike tehingute tegemise võimalust, sh hooldusõigusega seotud küsimusi. Eeltoodust järeldub, et üldjuhul kohus eeldab, et piiratud teovõimega isikud ei saa perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest aru ning eestkostja määramisel võetakse automaatselt isikult õigus abielluda ja isadust omaks võtta.

Töö autor leiab, et nii PKJS ise kui ka kohtute lähenemine on vastuolus PIÕK artikliga 23, mis keelab puuetega inimeste diskrimineerimise kõigis abielu, perekonna, lapsevanemaks olemise ja suhetega seotud küsimustes teistega võrdsel alustel. PIÕK artikkel 23 kohaselt tuleb riigil tagada, et puuetega inimestele tagataks abiellumise õigus teistega samadel alustel. Tunnustatud peab olema kõigi abiellumisealiste puuetega inimeste õigus mõlema abielluva poole vabal ja täielikul nõusolekul abielluda ja perekond luua. Puuetega inimestele tuleb nende lastekasvatamiskohustuse täitmisel osutada asjakohast abi ning lapse perest eraldamine on lubatud vaid siis, kui ui kohtulikule kontrollile alluv pädev asutus kooskõlas kehtiva õiguse ja menetlusega otsustab, et lahutamine on lapse parimates huvides.

Nii ei saa PIÕK-ga kooskõlas olevaks pidada ka näiteks tsiviilasjas nr 2-18-650 antud kohtu hinnangut, et hoidmaks ära eestkosteta võimalikke kahjulikke otsuseid perekonnaasjades ning

---

<sup>128</sup> RKTkm 11.05.2011, 3-2-1-31-11, p 14.

<sup>129</sup> Järvekül, I., Kõve, V., Ots, J., Torga, M. Tsiviilkohtumenetluse seadustik III kommenteeritud väljaanne. 2018, § 526, lk 359.

arvestades puudutatud isiku vaimset ja füüsilist tervist ei ole võimalik jätta temale alles teovõimet mistahes perekonnaõiguslike tehingute mõistes, st isik ei saa aru perekonnaõiguslike tehingute tagajärgedest.<sup>130</sup>

### 3.3 Finantstehingud

Kohtupraktikat analüüsid selgus, et kohus eestkostetavale pisitehingute tegemise õiguse 42-1 juhul, 3-1 juhul ei olnud kohtumääruses pisitehingutega seonduvat märgitud ning 135-1 keelas kohus pisitehingute tegemise.

Täisealisel piiratud teovõimega isikul on võimalik teha kehtivalt tehinguid talle seadusliku esindaja antud raha piires. PKS § 193 lg 2 lubab kohtul teha eestkostjale ettekirjutusi tema ülesannete täitmiseks, kuna kohus teostab eestkostja tegevuse üle järelevalvet (PKS § 193 lg 1). Seega on võimalik sellist kohtu määratlust tehingute summade osas vaadelda kui kohtupoolset ettekirjutust eestkostja PKS § 193 lg 2 järgi. Selline üldine hinnang, et eestkostemääruses kajastatud tehingud, mida eestkostetav võib teha iseseisvalt, kehtivad ka siis, kui tehingu tegemiseks ei olnud eestkostja nõusolekut ja eestkostja hiljem tehingut heaks ei kiida, ei ole kooskõlas kehtiva materiaalõigusega (TsÜS ja PKS). Riigikohus on seisukohal, et kohtumääruses tuleks märkida, millises summas tehinguid peaks lubama isikul iseseisvalt teha ning seda ei tuleks jätta eestkostetasutuse otsustada.<sup>131</sup> Ülalkirjeldatud probleemist oleks seega põhjendatud seaduse regulatsiooni täpsustamine. Saksa õiguse kohaselt on võimalik täielikult teovõimetul täisealisel isikul siiski teha vähetähtsaid igapäevaelu tehinguid (BGB § 105a), kusjuures on võimalik kohtul piirata selliste tehingute tegemist konkreetse summa ettenäitamisega või see üldse välistada.<sup>132</sup>

Tsiviilasjas nr 2-17-18634 leidis Harju Maakohus, et igapäevased pisitehingud, nt toidu ja esmatarbekaupade ostmiseks on eestkostetava huvides ja põhjendatud ilma, et seda peaks kohtumääruse resolutsiooniga reguleerima.<sup>133</sup> Tsiviilasja nr 2-17-17596 resolutsioonis on aga kohus märkinud, et eestkostetaval on õigus teha olmelisi pisitehinguid eestkostja poolt eraldatud rahalise vahendite piires.<sup>134</sup> Olukorras, kus eestkostemäärusest ei tulene selgelt, milliseid tehinguid võib eestkostetav iseseisvalt eestkostja nõusolekuta teha, ei vasta

---

<sup>130</sup> HMKm 16.05.2018, 2-18-650.

<sup>131</sup> RKTkm 19.04.2017, 3-2-1-32-17, p 15.

<sup>132</sup> Järvekül, I., Köve, V., Ots, J., Torga, M. Tsiviilkohtumenetluse seadustik III kommenteeritud väljaanne. 2018, § 526, lk 357.

<sup>133</sup> HMKm 31.01.2018, 2-17-18634.

<sup>134</sup> HMKm 12.02.2018, 2-17-17596.

eestkostemäärus TsMS § 526 lg 2 p-s 4 sätestatud nõuetele.<sup>135</sup> Eestkostetava vabaks kasutamiseks ette nähtud summa peab olema kohtul kontrollitav. Riigikohtu seisukoha järgi on kohtul võimalus määrata, millises ulatuses isiku tehingud kehtivad<sup>136</sup>. Seega on kohtul võimalus jätta isikule alles õigus sooritada eestkostja nõusolekuta tehinguid, mille väärtus ei ületa teatud summat kuus. Näiteks tsiviilasjas nr 2-18-650 leidis kohus, et eestkostetavale ei saa jätta alles mistahes tehingute iseseisvalt tegemise õigust, mis tähendab, et kõiki tehinguid peab eestkostetava eest, tema huvidest lähtuvalt ja tegema üksnes tema eestkostja.<sup>137</sup>

PIÕK artikkel 12 lg 5 kohaselt peab puuetega inimestele olema tagatud võrdne õigus omada või pärida vara, korraldada ise oma rahaasju ning omada võrdset juurdepääsu pangalaenudele, hüpoteekidele ja muudele rahakrediidi vormidele. Samuti tuleb tagada, et puuetega inimestelt ei võetaks meelevaldselt nende vara. Ministrite Komitee soovitus R (99) 4 põhimõtte 3 lõikes 2 on märgitud, et kui vähegi võimalik, tuleks eestkostetavale võimaldada igapäevaste tehingute tegemist.

Tsiviilasjas nr 2-18-10132 leidis avaldaja, et isikule eestkoste seadmine ja eestkostja määramine on vajalik tema rahaliste vahendite käsutamiseks, kõikide varaliste ning õiguslike tehingute tegemiseks. Isik kirjeldas riigiõigusabi korras määratud esindajale oma igapäevaseid majandustoiminguid toetatud elamise teenusel. Nimelt ei maksnud poes käies isik ise oma ostude eest, vaid seda tegi tema pangakaardiga sotsiaaltöötaja. Esindaja leidis, et isiku rahaliste toimingute üle oli juba piisav kontroll ja seega oli tema tehingute tegemine reguleeritud juba muude abinõudega ja need olid piisavad. Samuti arvati isiku pensionist maha kulud elamisele ning tema igapäevased rahakulutamised olid kindla limiidiga. Ei leidnud tuvastamist ka see, et isik oleks võtnud endale rahalisi kohustusi kiirlaenude vms näol. Kohus leidis sellegipoolest, et eestkoste seadmine ja eestkostja määramine on vajalik isiku rahaliste vahendite käsutamiseks, kõikide varaliste ning õiguslike tehingute tegemiseks.<sup>138</sup>

Töö autor on seisukohal, et kohus peaks isiku õigusi piirama ainult vajalikul määral ning eestkoste seadmisel ei tohiks isikult ära võtta pisitehingute tegemise õigust, ka siis, kui eestkostetav ei saa täpselt raha väärtusest aru. Kui isik orienteerub oma isikus, ajas, kohas, tuleks jätta talle õigus minimaalseski summas, et ta saaks ise osta endale meelepärast. Selline

---

<sup>135</sup> *Ibid*, p 13.

<sup>136</sup> RKTKm 19.04.2017, 3-2-1-32-17, p 15.

<sup>137</sup> HMKm 16.05.2018, 2-18-650

<sup>138</sup> HMKm 04.10.2018, 2-18-10132.

praktika oleks kooskõlas ka Ministrite Komitee soovitusel R (99) 4, mille kohaselt tuleks võimaluse korral võimaldada eestkostetavale igapäevaste tehingute tegemist.

### 3.4 Valimisõigus

Kohus on valimisõiguse eestkostetavale alles jätnud 180st lahendist 31-l juhul. Analüüsitud lahenditest enamikel juhtudel leidis kohus, et jättes eestkostetavale õiguse teha iseseisvalt pisitehinguid, ei ole ta täiel määral teovõimetu ja tal säilib valimisõigus. Samuti on kohus säilitanud isiku valimisõiguse, kui isik tuleb iseseisvalt kasvõi osaliselt toime oma igapäevastes tegevustes. Kõikidel neil juhtudel, kus isikule valimisõigus alles jäeti, seati isikul eestkoste tema kõigi asjade ajamiseks. Valimisõiguse tähenduses on eestkostetavaid tunnistanud teovõimekuks 133-l juhul ning 16-l juhul ei olnud valimisõigusega seonduv kohtumääruse resolutsioonis kajastatud.

Õiguskirjanduses on leitud, et valimisõigus kuulub inimese põhiõiguste hulka ning selleks, et piirata põhiõigusi ühiskonna haavatavamatel liikmetel, peavad olema kaalukad põhjused. Hääleõigus on isikuga seotud põhiõigus, mida ei saa teisele isikule üle anda ning mida iga selle omaja kasutab ise. Sel põhjusel on kodanike võrdsust hääleõiguse suhtes piiratud §-s 57 vanusetsensusega. See piirang tuleneb hääleõiguse olemusest ja sellest, et eeldatavasti ei ole alaealistel väljakujunenud ja selget arvamust või huvi ühiskonnaelu korralduse mõjutamiseks. Hääleõiguse piirang piiratud teovõimega isikutele kannab sama eesmärki.<sup>139</sup> Et tsiviilõiguslikud tehingud erinevad keerukuselt hääletamisest ja kandideerimisest, on võimalik eristada tsiviil- ja avalik-õiguslikku teovõimet. Nii peaks hääleõigusest saama ilma jätta ka piiratud teovõimega isiku tsiviilõiguse tähenduses, kui tsiviilõigus sätestab teovõime piiramise võimalused üksnes väga piiratud ulatuses (st seadusega saab vastavat küsimust reguleerida mõlemal viisil).

Kuni TsÜS jõustumiseni 2002. a juulis oli tsiviilõiguse tähenduses teovõimekuks tunnistamine määrav ka hääleõiguse suhtes. Nii sätestab TsMS § 526 lg 5, et kui kohus seab eestkoste eestkostetava kõigi asjade ajamiseks või kui eestkostja ülesannete ringi selliselt laiendatakse, loetakse lisaks, et eestkostetav on tunnistanud valimisõiguse suhtes teovõimekuks ja ta kaotab hääleõiguse.

Harju Maakohus on oma lahendis leidnud, et tulenevalt asjaolust, et isikule tuli seada eestkoste tema kõigi asjade ajamiseks, on vajalik vastavalt TsMS § 526 lõikes 5 sätestatule tunnistada

---

<sup>139</sup> Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2020, § 57, p 8.

isik ka valimisõiguse tähenduses teovõimetuks ja hääleõiguse kaotanuks.<sup>140</sup> Teisel juhul seadis kohus isikule tema kõigi asjade ajamiseks eestkoste, kuid lubas isikul eestkostja nõusolekuta teha pisitehinguid nädalas 30 euro ulatuses ning luges isiku valimisõiguse teostamise tähenduses teovõimeliseks<sup>141</sup>. Kohus viitas oma lahendis Riigikohtu tsiviilkolleegiumi lahendi nr 3-2-1-32-17 punktile 16, milles Riigikohus on märkinud, et kui eestkostemäärusega on eestkostetavale antud võimalus teha iseseisvalt pisitehinguid TsMS § 526 lg 2 p 4 mõttes, ei ole eestkostet seatud kõigi asjade ajamiseks ning isik ei ole valimisõiguse osas teovõimetu TsMS § 526 lg 5 mõttes. Sellest tulenevalt on valimisõiguse teostamine sõltuvuses tsiviilõiguslike tehingute teostamise võimekusest ning kohtul puudub vajadus hinnata, kas isik on võimeline valimisõigust teostama. Kui isikul puudub tehingute tegemise õigus, siis puudub tal automaatselt ka valimisõigus.

Harju Maakohtu menetluses olevas tsiviilasjas leidis ekspert, et isiku vaimne seisund ei luba tal valimisõigust teostada. Kohus seevastu leidis, et kuna isikule määrati eestkoste piiratud ulatuses, siis isiku teovõimet ei ole täiel määral piiratud ja isikul säilib valimisõigus. Kohus on valimisõiguse säilimist põhjendanud asjaoluga, et isik on võimeline aru saada abielu sõlmimise ja muude perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest ning tuleb iseseisvalt toime igapäevaelu toimingutega,<sup>142</sup>

Tsiviilasjas nr 2-18-5140 märkis ekspert, et isiku vaimne seisund ei võimalda tal teostada valimisõigust. Kohus kuulas eestkostetava ära ning kuna eestkostetav avaldas esindajale, et ta osaleb valimistel, tunnistas kohus isiku valimisõiguse osas teovõimeliseks.<sup>143</sup>

Tsiviilasjas nr 2-18-12556 seadis kohus isikule eestkoste eestkostetava kõigi asjade ajamiseks, kuid leidis, et kuna isikul esinev psüühikahäire piirab ainult osaliselt tema võimet oma tegude tähendusest aru saada ja neid juhtida, ta tuleb iseseisvalt osaliselt toime igapäevaelu toimingutega, nt tal on sülearvuti, maksab arveid, siis pidas kohus põhjendatuks jätta isikule alles valimisõigus.<sup>144</sup>

PIÕK artikkel 29 järgi peavad osalisriigid tagama puuetega inimestele poliitilised õigused ja võimaluse neid õigusi teistega võrdsel alusel teostada. Iga valimisõiguse äravõtmine eeldatava või tegeliku psühhosotsiaalse või vaimse puude tõttu on puudega seotud

---

<sup>140</sup> HMKm 23.01.2019, 2-18-15817.

<sup>141</sup> HMKm 20.11.2018, 2-18-9155.

<sup>142</sup> HMKm 09.11.2018, 2-18-14168.

<sup>143</sup> HMKm 31.05.2018, 2-18-5140.

<sup>144</sup> HMKm 22.05.2018, 2-18-12556.

diskrimineerimine konventsiooni artikkel 2 järgi. Riik peab hoolitsema selle eest, et oleks olemas sobiv toetus ja mõistlikud meetmed, et puuetega isikud oleksid võimelised oma poliitilisi õigusi teostama. Konventsiooni artikkel 29 sätestab tingimusteta hääleõiguse kõigile puuetega inimestele ega luba ka kõige sügavama puudega inimest tema puude alusel valimisõigusest ilma jätta.<sup>145</sup> Üksikisiku valimisvõime hindamine on oma olemuselt diskrimineeriv ning seda ei saa pidada legitiimseks, samuti ei ole see proportsionaalne eesmärgiga säilitada osalisriigi poliitilise süsteemi terviklikkus. Konventsiooni artikli 29 kohaselt on osalisriik kohustatud kohandama oma hääletusprotseduure, tagades, et need oleksid asjakohased, kättesaadavad, hõlpsasti mõistetavad ja kasutatavad ning vajadusel võimaldatakse puudega inimesele hääletamisel abi. Nii tagatakse, et vaimupuudega isikud annavad oma hääle teistega võrdsetel alustel, tagades samal ajal hääletamise saladuse.<sup>146</sup>

Euroopa Nõukogu Ministrite komitee 5. aprilli 2006. aasta soovitusel kohaselt on kõigi kodanike osalemine poliitilises ja ühiskondlikus elus ning demokraatlikus protsessis oluline demokraatliku ühiskonna arengule. Ühiskond peab peegeldama oma kodanike mitmekesisust ja osa saama nende erinevatest kogemustest ja teadmistest tulenevatest hüvedest. Seetõttu on tähtis, et puuetega inimesed saaksid kasutada oma valimisõigust ning osaleda sellistes toimingutes.<sup>147</sup>

Rahvusvahelised organisatsioonid, sh PIK Komitee ja Euroopa Nõukogu, soovivad piiratud teovõimega isikute hääleõiguse piiramisest loobuda või kohaldada selliseid piiranguid äärmiselt kitsalt; igatahes on nõutav, et hääleõiguse piirang otsustataks iga isiku puhul eraldi, et vältida puuetega inimeste stigmatiseerimist ja puude tõttu diskrimineerimist. PS § 57 tähenduses tuleb valimisõigusena mõista õigust osaleda rahvahääletusel ja Riigikogu valimistel nii valijana kui ka kandidaadina. Kohtulahendis ei ole sätte kohaselt vajalik eraldi hääleõiguse piiramist ette näha, sest see toimub seaduse kohaselt automaatselt.<sup>148</sup>

Sellesse, et kohtulahendi resolutsioonis ei ole vajalik eraldi hääleõiguse piiramist ette näha, kuna tegemist on eelduslikult automaatse piiranguga, tuleks siiski suhtuda kriitiliselt ning arvestades isikuõiguse piirangu olulisust tuleks kohtul igal üksikjuhul isiku hääleõiguse võimalust kontrollida. „Kõikide asjade ajamiseks“ tähendab üldjuhul eestkostja määramist nii

---

<sup>145</sup> Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Communication No. 4/2011. Views adopted by the Committee at its tenth session (2-13 September 2013). 16.10.2013, p 5.2.

<sup>146</sup> *Ibid*, p 9.6.

<sup>147</sup> Council of Europe Recommendation R(2006)5 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Action Plan to promote the rights and full participation of people with disabilities in society: improving the quality of life of people with disabilities in Europe 2006-2015. 05.04.2006, p 1.2.

<sup>148</sup> *Ibid*, p 12.

varahoolduses, viibimiskoha määramisel kui ka nt tervishoiuga seotud küsimustes. Kui kohtumääruse resolutsioonis puudub aga otsene viide isiku valimisõigusele, tuleks arvestades valimisõiguse kui ühe põhiõiguse tähtsust, asuda seisukohale, et valimisõiguse tähenduses teovõimetu on isik vaid siis, kui eestkostja seadmise määruks on kohtumääruse resolutsioonis otsene viide „kõigi asjade ajamiseks“, et vältida teovõime ulatuse tõlgendamisega seotud vaidlusi.<sup>149</sup>

Autor on seisukohal, et kuna valimisõiguse näol on tegemist isiku põhiõigusega, tuleks valimisõiguse alles jätmise isikule otsustada eraldi ning mitte siduda seda eestkoste ulatusega. Küsitav on valimisõiguse säilitamine või äravõtmine juhul, kui isikule on alles jäetud pisitehingute tegemise õigus. Kõigi asjade ajamiseks eestkoste seadmine võib ühelt poolt luua olukorra, kus eestkostetav kaotab automaatselt hääleõiguse, kuid samas lubab kohus teha isikul vähesel määral tehinguid. 13-1 juhtumil analüüsitud kohtulahenditest on kohus määranud eestkoste kõigi asjade ajamiseks ning ei ole jätnud isikule õigust pisitehingute tegemiseks, kuid samas on isik tunnistatud valimisõiguse osas teovõimeliseks. Autor on seisukohal, et valimisõiguse alles jätmist ei saa siduda eestkoste ulatusega ning kuna valimisõiguse teostamisega ei kaasne isiku jaoks kahjulikke tagajärgi ning ebapädevaid ja läbimõttlemata valimisotsuseid võivad teha ka hääleõiguslikud inimesed, siis on inimese valimisõiguseta jätmise põhjendamatu. Seepärast võiks autori hinnangul inimese alati valimisõiguslikuks tunnistada.

---

<sup>149</sup> Järvekül, I., Kõve, V., Ots, J., Torga, M. Tsiviilkohtumenetluse seadustik III kommenteeritud väljaanne. 2018. § 526 lg 5, lk 360.

## Kokkuvõte

Õigus- ja teovõime eristamine ning eestkoste instituut on Eesti õiguses olnud kasutusel kaua, kuid samas ei ole need regulatsioonid püsinud päris muutumatuna. Nt ei tunnista enam kedagi alates 2002.a kehtima hakanud TsÜS järgi teovõimetuks. Eesti õiguses eristatakse teovõime ulatuse järgi teovõimelisi ja piiratud teovõimega isikuid. Viimastel võib arusaamine oma tegude tähendusest tulenevalt vaimuhaigusest, nõrgamõistuslikkusest või muust psüühikahäirest olla oma kestvalt piiratud. Piiratud teovõime ulatus väljendub selles, milliseid tehinguid piiratud teovõimega isik millistel tingimustel kehtivalt teha saab. Tehingute puhul, mille osas on tekkinud kahtlus, kas inimene on nende tegemisel teovõimeline või mitte, tuleb välja selgitada, kas konkreetse tehingu osas on teovõime olemas või mitte. Võib olla mõeldav, et piiratud teovõimega isik ei saa nt sõlmida eluruumi üürilepingut või võõrandada kinnisasja, küll aga võib ta müüa endale kuuluvaid odavamaid vallasasju. Et inimesel ei jääks piiratud teovõime tõttu tehingud tegemata, on PKS-is ette nähtud täisealisele isikule eestkoste kohaldamine ja eestkostja määramine. Seega on Eestis kasutusele asendusotsuste süsteem, kus riik välistab vaimse tervise häirega isikul teha õiguslikult siduvaid otsuseid ning otsuseid teeb tema eest seaduslik esindaja.

Kuigi Euroopa Nõukogu on väljendanud seisukohta, et puuetega inimeste tehtud otsuseid ei tohiks piirata ega asendada, ei ole Euroopa Inimõiguste Kohus teovõime piiramist pidanud lubamatuks, kui isiku õigusi piiravad meetmed on proportsionaalsed EIÕK artikli 8 lõikes 2 sätestatud õiguspäraste eesmärkidega. Seega on käesolevas töös jõutud järeldusele, et ka EIK praktika kohaselt on teatud juhtudel inimese teovõime piiramine vajalik ning sellest tulenevalt eestkoste seadmine ja eestkostja asendatud otsused lubatud.

Kui Eesti õiguses eristatakse võimet õigusi ja kohustusi omada ehk õigusvõimet ning võimet tuua oma käitumisega kaasa õiguslikke tagajärgi ehk tegutsemisvõimet, siis PIÕK artiklis 12 kasutatav mõiste *legal capacity* hõlmab endas nii õigus- kui ka teovõimet, st igal puudega inimesel on võime kanda õigusi ja kohustusi ning neid õigusi realiseerida ja kohustusi täita. Teisisõnu peab PIK komitee teovõime piiramist inimesel esineva puude tõttu diskrimineerimiseks. Seda vaatamata asjaolule, kas teovõimet on piiratud tulenevalt inimese inimesel tuvastatud puudest, tema negatiivse tagajärjega tehtud otsusest või kas inimese otsustamisvõimet peetakse puudulikuks tulenevalt vaimsest võimekusest. Ehk teovõime piiramine on PIK käsitluses võrdse kohtlemise küsimus, mida pole võimalik ühelgi eesmärgil õigustada. Eeltoodust jõudis autor järeldusele, et PIÕK artikkel 12 järgi ei ole eestkostjate

langetatud asendusotsused lubatavad ning PIÕK rõhutab vajadust liikuda asendatud otsuste põhimõttelt üle toetatud otsuste põhimõttele, mis väärtustab puudega inimese autonoomsust ja otsustusõigust. Toetatud otsustamise süsteemiga tagatakse ühtlasi nii isiku vabadusega seotud õiguste kui ka isiku enesemääratlusega seonduvate õiguste kaitse. PIÕK järgi ei tohiks puuetega inimestele määrata eestkostjat, vaid puuetega inimest peaks otsuste tegemisel abistama usaldusväärsed isikud. Puudega inimene ise saab otsustada, kuid otsusega kaasnevaid tagajärgi selgitavad talle abistajad, tänu millele saab vältida „isiku parimate huvide“ nimel otsuste tegemist.

Hoolimata sellest, et PIK Komitee on korduvalt soovitanud Eestil üle vaadata artikkel 12 kohta tehtud tõlgendav deklaratsioon ning tagada kõikide puuetega inimeste võrdne tunnustamine seaduse ees, tõlgendab Eesti artiklit 12 jätkuvalt nii, et see ei keela pidamast isikut piiratud teovõimega isikuks, kui selline vajadus tuleneb isiku võimetusest oma tegudest aru saada või neid juhtida. Deklaratsiooni tegemist artiklile 12 põhjendab Eesti sellega, et artiklit 12 ei saa tõlgendada kohustusena kõrvaldada kõik teovõime piiramise võimalused. Seega on Eesti jätnud endale õiguse jätkata senist riiklikku praktikat, mille kohaselt võib kohus määrata piiratud teovõimega isikule eestkostja.

Arvestades Eesti PIÕK-le tehtud reservatsiooni ning riigisisese õiguse kohaldamise kohta antud selgitusi, on käesolevas töös jõutud järeldusele, et TsÜSi võiks kohaldada kooskõlas PIÕK-ga nii, et inimene loetakse piiratud teovõimega olevaks vaid nii harva kui võimalik ja nii väikeses ulatuses, kui võimalik. Näiteks võiks lugeda inimese teovõime piiratuks siis, kui inimene on täielikult reageerimisvõimetu – kas siis koomas või „vegetatiivses“ seisundis. Kuigi selliseid äärmuslikke juhtumeid on alati olemas, moodustavad need vaid väikese protsendi otsustest, mis on vaja teha, mistõttu oleks TsÜS rakenduspraktika kooskõla PIÕK-ga tagatud.

Magistritöös analüüsiti 180 maakohtute eestkoste seadmise ja eestkoste pikendamise lahendit, mis on tehtud perioodil 24.03.2017 kuni 25.03.2019. Analüüsi eesmärgiks oli uurida, kas piiratud teovõimega isikute huvide kaitse on eestkoste seadmisel tagatud. Uuringust selgus, et peamised meditsiinilised diagnoosid, mille tõttu on isikule eestkoste seatud on dementsus, vaimne alaareng ja skisofreenia. Seaduse silmis ei piisa üksnes sellest, et inimene oleks vaimuhaige, nõrgamõistuslik või kannatab mõne muu psüühikahäire all, vaid kõnealune faktiline seisund peab takistama inimesel oma tegudest aru saada ja neid juhtida, st arukalt tegutseda. Analüüsitud lahenditest ei olnud kohus mitte üheski eestkoste seadmise lahendis jälgitavalt tuvastanud seost isiku vaimse seisundi ja kestva võimetuse vahel kindlaid tehinguid teha, st eestkoste seadmisel on lähtutud üksnes sellest, et isikul on tuvastatud vaimne häire.

Seega saab kohtunik üldjuhul informatsiooni eksperdilt, kes sisuliselt hindab ka seda, kas isikule on eestkoste seadmine vajalik.

Kuna PKS § 203 lg 2 kohaselt tuleb eestkostja määramisele kui kõige äärmuslikumale abinõule eelistada võimaluse korral vähempiiravaid abinõusid, on töös analüüsitud eestkoste seadmise alternatiive. Kohtu määratud eestkostja üheks alternatiiviks on isiku enda valitud ja volitatud lähedase tegutsemine piiratud arusaamisvõimega inimese elu korraldaja ja esindajana suhetes kolmandate isikutega. TsÜS § 118 lõike 1 tähenduses antud volituse puhul on oluline, et täisealine isik saaks teist isikut volitades aru volituse tähendusest ja tagajärgedest, st olema volituse andmise ajal volitamise osas teovõimeline, et volitus kehtiks. Autor nõustub, et volituste kasutamine oleks kindlasti inimest vähem piiravam meede, mis pakub piiratud teovõimega isikule kõige elulähedasemal viisil usaldusväärse lähikondse abi, kuid kui eestkostja üle teostab kohus järelevalvet, siis volituse andmisel kannab inimene ise riski, et tema õigusi võidakse kuritarvitada.

Teovõime piiratud ulatusest rääkides võib esmalt olla tegemist juhusega, mil isiku teovõime on piiratud üksnes teatud eluvaldkonnas. Eestkostja määramise määruse resolutsioonist peaks nähtuma selgelt ja ühemõtteliselt eestkostja ülesannete konkreetne ulatus ning isiku iseseisva tegutsemisvabaduse ulatus. Kui isikule eestkostja määramise määruuses puudub määratlus teovõime ulatuse kohta, tuleb eeldada, et teovõime on piiratud kõikide tehingute osas, v.a TsÜS §-s 11 nimetatud piiratud teovõimega isiku poolt tehtud mitmepoolsed tehingud. Eestkostja on võimalik § 526 lg 5 järgi määrata ka eestkostetava kõigi asjade ajamiseks, kuid sellisel juhul tuleb kohtul kohtumääruses seda ka eestkostja ülesandeid määrares märkida. Sellegipoolest välistab TsÜS § 115 eestkostetava nimel nn isiklikku laadi tehingute tegemise, mis seadusest või poolte kokkuleppest tulenevalt tuleb teha isiklikult. Sellised tehingud on eelkõige spetsiifilised perekonna- ning pärimisõiguslikud tehingud, nagu abielu sõlmimine, testamendi tegemine või pärimislepingu sõlmimine.

Eestkoste seadmisel tuleb kohtul anda hinnang isiku võimele saada aru abielu sõlmimise, isaduse omaksvõtu ja muude perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest (PKS § 203 lg 2 kolmas lause). Ka Riigikohus on selgitanud, et kuivõrd kohtumäärusest peab nähtuma isiku õigus iseseisvalt otsustada perekonna loomisega seotud küsimusi, tuleb eestkoste seadmisel anda hinnang, kas piiratud teovõimega isik saab aru perekonna loomise tähendusest, sh lapse sündimise võimalusest ja selle tagajärgedest, ning mõistab, mida tähendab vanemaks olemine. Vajalik on ka kohtupoolne hinnang hooldusõigusega seonduva osas, kuna piiratud teovõimega vanemal ei ole õigust last esindada ja ta teostab lapse suhtes isikuhooldusõigust

koos lapse seadusliku esindajaga. PKS § 1 lg 4 sätestab, et piiratud teovõimega täisealine isik võib abielluda üksnes juhul, kui ta saab piisavalt aru abielu õiguslikest tagajärgedest.

Töö autor leidis, et selline lähenemine on vastuolus PIÕK artikliga 23, mis keelab puuetega inimeste diskrimineerimise kõigis abielu, perekonna, lapsevanemaks olemise ja suhetega seotud küsimustes teistega võrdsetel alustel. PIÕK artikkel 23 kohaselt tuleb riigil tagada, et puuetega inimestele tagataks abiellumise õigus teistega samadel alustel. Tunnustatud peab olema kõigi abiellumisealiste puuetega inimeste õigus mõlema abielluva poole vabal ja täielikul nõusolekul abielluda ja perekond luua. Analüüsitud lahendite pinnalt jõudis autor järeldusele, et kohus rikub eestkoste seadmisel PKS § 203 lg 2 tulenevat nõuet ega anna hinnangut inimese võimele saada aru abiellumise tagajärgedest. Samuti ei ole kohus hinnanud abielust sõltumatute perekonnaõiguslike tehingute tegemise võimalust, sh hooldusõigusega seotud küsimusi. Seega üldjuhul kohus eeldab, et piiratud teovõimega isikud ei saa perekonnaõiguslike tehingute õiguslikest tagajärgedest aru ning eestkostja määramisel võetakse automaatselt isikult õigus abielluda ja isadust omaks võtta.

Kohtupraktikat analüüsides selgus, et väga suurel määral on kohus keelanud eestkostetavale pisitehingute tegemise õiguse. Töö autor on seisukohal, et kohus peaks isiku õigusi piirama ainult vajalikul määral ning eestkoste seadmisel ei tohiks isikult ära võtta pisitehingute tegemise õigust, ka siis, kui eestkostetav ei saa täpselt raha väärtusest aru. Kui isik orienteerub oma isikus, ajas, kohas, tuleks jätta talle õigus minimaalseski summas, et ta saaks ise osta endale meelepärast. Selline praktika oleks kooskõlas ka Ministrite Komitee soovitusel R (99) 4, mille kohaselt tuleks võimaluse korral võimaldada eestkostetavale igapäevaste tehingute tegemist.

PIÕK artikkel 29 järgi peavad osalisriigid tagama puuetega inimestele poliitilised õigused ja võimaluse neid õigusi teistega võrdsetel alustel teostada ning isikult valimisõiguse äravõtmine vaimse puude tõttu on puudega seotud diskrimineerimine konventsiooni artikkel 2 järgi. Analüüsitud lahenditest enamikel juhtudel leidis kohus, et jättes eestkostetavale õiguse teha iseseisvalt pisitehinguid, ei ole ta täiel määral teovõimetu ja tal säilib valimisõigus. Valimisõigus on isikule säilitatud ka siis, kui isik tuleb iseseisvalt kasvõi osaliselt toime oma igapäevastes tegevustes. Autor jõudis järeldusele, et kuna valimisõiguse näol on tegemist isiku põhiõigusega, tuleks valimisõiguse alles jätmine isikule otsustada eraldi ning mitte siduda seda eestkoste ulatusega. Valimisõiguse teostamisega ei kaasne isiku jaoks kahjulikke tagajärgi ning ebapädevaid ja läbimõttlemata valimisotsuseid võivad teha ka hääleõiguslikud inimesed.

Isiku eestkostevajaduse ja selle ulatuse tuvastab kohus asjas kogutud tõendite alusel. Kohtul peab tõendite alusel olema võimalik piisavalt täpselt tuvastada, millises osas on isiku teovõime psüühikahäire tõttu piiratud ning millises osas suudab isik hoolimata oma psüühikahäirest oma tegudest aru saada ja neid juhtida. Seejuures peab kohus TsMS § 232 lg-te 1 ja 2 järgi hindama seadusest juhindudes kõiki tõendeid igakülgselt, täielikult ja objektiivselt ning ühelgi tõendil ei ole kohtu jaoks ette kindlaksmääratud jõudu.

Eestkoste seadmise eeldusena ei piisa isiku võimetusest kestvalt oma tegudest aru saada või neid juhtida, oluline on välja selgitada ka selle võimetuse põhjused. Teavet isiku võimetuse põhjuste kohta saab anda ekspert. TsMS § 522 lg 1 kohaselt määrab kohus ekspertiisi eestkostja määramise vajalikkuse kohta. Ekspertiisiaktis vastab ekspert temale kohtu poolt ekspertiisimäärusega esitatud küsimustele ning väljendab oma seisukohta eestkoste vajaduse, ulatuse ning tähtaja kohta. Kohus peab kujundama oma siseveendumuse eksperdiarvamust koos teiste tõenditega hinnates. See tähendab omakorda, et kohtu ja kohtumenetluse poolte jaoks peab olema ekspertiisiaktist aru saada, kuidas ekspert mingi järelduseni jõudis. Vaatamata sellele, et Riigikohus on korduvalt väljendanud seisukohta, et eksperdiarvamus ei ole kohtule siduv, on kohtud eestkoste määramisel tuginenud peamiselt ekspertiisiaktis olevatele andmetele. Autor on seisukohal, et ekspert on küll pädev andmaks hinnangut isiku tervisliku seisundi osas, kuid otsuse eestkoste vajaduse ja ulatuse osas saab teha ainult kohus. Nt ei saa ekspert ei saa anda hinnangut selle kohta, kas isik on võimeline saama aru abielu sõlmimisest või isiku kas vaimne seisund võimaldab tal teostada valimisõigust.

Käesoleva töö autor on seisukohal, et isiku vahetu ära kuulamine on üheks olulisemaks piiratud teovõimega isiku menetlusse kaasamise toiminguks. TsMS § 524 lg 1 esimene lause paneb kohtule kohustuse kuulata piiratud teovõimega täisealisele isikule eeskoste seadmise menetluses ära isik, kellele eestkoste seadmist menetletakse. Isiku vahetu ära kuulamine aitab tagada paremini seda, et eestkostetava teovõimet piirataks võimalikult vähe ja ka seda, et eestkostja ülesanded määrataks sellised, mis oleksid võimalikult asjakohased ja põhjendatud, s.o eestkostetava seisundit, olukorda ja vajadusi kõige enam arvestavad. Üldjuhul on kohus isiku ära kuulamise vajaduse osas lähtunud ekspertiisiaktis väljendatud seisukohast. Kohus on hinnanud, kas ära kuulamine võib põhjustada isiku tervisliku seisundi halvenemist, kuid esines ka juhtumeid, kus eksperdi hinnangul isiku ära kuulamisega kahjulikke mõjusid ei kaasne, kuid kohus jättis sellest hoolimata isiku isiklikult ära kuulamata. Autor on seisukohal, et kohus, tuginedes ära kuulamise vajaduse otsustamisel ainuüksi eksperdiarvamusele riivab piiratud teovõimega isiku põhiõiguseid, kuna kohtu vahetust muljest võib sõltuda inimese eestkoste

vajadus ja ulatus. Nt võib piiratud teovõimega inimesel olla tema vahetul ärakuulamise olulisi seisukohti või tõendeid, mis võivad omada olulist mõju kohtulahendi sisule.

Käesolevas töös leidis kinnitust hüpotees, mille kohaselt eestkoste seadmise praktika ei ole kooskõlas PKS-i ja rahvusvahelise õigusega.

## **Establishment of guardianship in Estonian judicial practice – compliance with international law and Estonian Family Law Act**

### **Summary**

The right of persons with disabilities to make choices about their lives and enjoy legal capacity on an equal basis with other people is one of the most significant problem of human rights in Europe today. Having legal capacity enables us for example to choose with whom and where we want to live, to sign a lease and to have access to different leisure activities. Without legal capacity our decisions have no legal force. Thousands of Europeans with intellectual and/or psychosocial disabilities are put under guardianship regimes.

Active legal capacity is the capacity to enter independently into valid transactions. According to The General Part of the Civil Code Act of A person has restricted active legal capacity if he or she is permanently unable to understand or direct his or her actions due to mental illness, mental disability or another mental disorder. A person who has had a guardian appointed by a court is presumed to have restricted active legal capacity. According to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities the article 12 recognizes that persons with disabilities enjoy legal capacity on an equal basis with others in all areas of life. Legal capacity includes the capacity to be both a holder of rights and an actor under the law.

Persons with disabilities include those who have long-term physical, mental, intellectual or sensory impairments which in interaction with various obstacles may interrupt their full and active participation in society. People with mental disabilities have full legal capacity and therefore the right to make decisions, including unwise ones. If people have not been given any opportunities to make decisions, it makes impossible for them to learn and take responsibility of their choices. This leads to the conclusion that the Convention on the Rights of Persons with Disabilities requires a change from substituted decision-making systems to a supported decision-making structure. Supported decision-making is based on the concept of providing support to a person to let them make their own decisions wherever possible.

Estonia has made an interpretative declaration upon ratification article 12 of the Convention and the provisions set out in the General Part of the Civil Code Act allow establishment of guardianship as the substitute decision-making regime. It also allows to restrict the active capacity of persons with disabilities on the basis of psychosocial, and intellectual impairment, which is contrary to the principles of Convention. The Civil Code Act § 8 (3) declares that if a

guardian is appointed by a court for a person who due to mental illness, mental disability or other mental disorder is permanently unable to understand or direct his or her actions, the person is presumed to have restricted active legal capacity to the extent in which a guardian has been appointed to him or her. So far, Estonia has not seen a need to review the general fundamental principles of the concept of active legal capacity and custody.

The aim of the master's thesis is to examine whether the existing regulation of guardianship regime is in line with the CRPD and with the recommendations of Council of Europe. This is a relevant issue because in the light of the changed values, the question arises whether the restrictions on freedom of self-fulfillment and privacy provided for in the law applicable to people with mental disabilities are still proper, required and fair in the context of the Constitution of the Republic of Estonia. The master's thesis analyses the prerequisites for establishment of guardianship and whether the court proceedings concerning legal capacity comply with the fair trial guarantees.

In particular, a guardian is appointed for persons diagnosed with dementia, schizophrenia or mental retardation. Guardianship shall only be established in cases where use of supported decision-making mechanisms would not be possible due to the severity of the mental disorder of the person, and the extent of the guardianship shall always be as narrow as possible. Guardianship is not required if the interests of an adult can be protected by granting authorization and through family members or other assistants. In certain situations, the will of the person concerned might be difficult to determine for example when an individual is completely non-responsive – in a coma or vegetative state. According to Social Welfare Act the local authority of a person's residence entered in the population register is required to organise the provision of social services, for example domestic service, support person service and personal assistance service. Using the granting authorisations, it is not necessary for the court to appoint a guardian for the person, which would probably reduce the burden on the courts to find a suitable guardian.

According to the article 12 of the CRPD states parties have an obligation to provide persons with disabilities with access to support in the exercise of their legal capacity. States parties must refrain from denying persons with disabilities their legal capacity and must, rather, provide persons with disabilities access to the support necessary to enable them to make decisions that have legal effect. For example, persons with disabilities may choose one or more trusted support persons to assist them in exercising their legal capacity for certain types of decisions, or may

call on other forms of support, such as peer support, advocacy or assistance with communication.

Pursuant to the General Part of the Civil Code Act only court has the right to establish guardianship. Usually the guardian appointed is a natural person, who is suitable to protect the interests of the ward, but if a suitable natural person is not found, a legal person may be appointed as well. The court shall determine the person's need for guardianship and the extent thereof on the basis of the evidence collected in the case. A court appoints a guardian for an adult with restricted active legal capacity by an order. An order sets out the person for whom a guardian is appointed, the person or agency appointed as a guardian, the duties of the guardian, whether the person with restricted active legal capacity is permitted to perform transactions without the consent of the guardian and what transactions are permitted and the period at the end of which at the latest the court decides on the termination or extension of the guardianship. The period shall not be longer than five years from the date of making the order. The court must ensure that the guardianship imposed on the person does not last longer than necessary and that the range of duties of the guardian meets the person's need for guardianship. In most of the cases guardianship is established for a maximum period - 5 years and it is often justified with the nature of the person's mental disorder. In the opinion of the author in some cases it would have been justified to establish custody for a shorter period of time, eg if a person suffered from schizophrenia that is drug-controlled.

According to the Family Law Act a guardian shall protect the proprietary and personal rights and interests of a ward. A guardian is the legal representative of a ward within the scope of its duties. Upon establishment of guardianship, a court shall assess the person's capability to understand the legal consequences of contraction of marriage, acknowledgement of paternity and other transactions concerning family law. The Family Law Act states that a person with limited legal capacity may only marry if she or he can adequately understand the legal consequences of marriage. If a person has had a guardian appointed, it is presumed that he or she does not understand the legal consequences of marriage, this is not in line with the Article 23 of the CRPD, that recognizes persons with disabilities right to marry, to found a family, to parenthood and relationships, on an equal basis with others. The rights enshrined in article 23 are essential to prevent children from being taken away from their families and being institutionalized, as well as to support families in community living. These rights are equally important to ensure that children are not taken away from their parents because of the latter's disability.

According to §526 of the Code of Civil Procedure, if the courts establishes guardianship for all the affairs of the ward or if the guardian's sphere of duties is extended in such a manner, the ward is deemed to be without active legal capacity. This means that person loses the right to vote

On the basis of the evidence, the court must be able to establish with sufficient precision to what extent a person's active legal capacity is limited due to a mental disorder and to what extent a person is able to understand and manage his or her actions regardless of his or her mental disorder. In order to ascertain the mental disorder of a person the court orders an expert assessment. Before the expert opinion can be given, the expert must personally examine the person for whom guardianship is being considered. However, the expert doesn't have legal knowledge to give an opinion on whether there is a need of a guardian and therefore the expert could only give an opinion on the health condition of the person. Despite that, the courts decisions are often based on the opinion of an expert.

The Supreme Court holds the opinion that the person in the matter of whose placement under guardianship the court is conducting is an interested person and he or she must be involved in the hearing of the matter and, if possible, summoned to a court hearing. In the opinion of the author the direct hearing of a person is one of the most important acts to involve a person in the proceedings. In most of the cases the court found, that direct hearing of a person could be detrimental because of his or her mental condition and the person is unable to express his/her will.

## Kasutatud allikad

### Kasutatud kirjandus

1. Arstein-Kerslake, A., FLynn, E. Legislating Personhood: Realising the Right to Support in Exercising Legal Capacity, 2014. <https://www.cambridge.org/core/journals/international-journal-of-law-in-context/article/abs/legislating-personhood-realising-the-right-to-support-in-exercising-legal-capacity/2FC437F8D19823CD0C3A11A0C54A4CBB>.
2. Arrak, L, Uusen-Nacke, T. Piiratud arusaamisvõimega täisealise isiku eneseteostusvabadus ja kaitse: kas piiratud teovõime ja eestkoste regulatsioon vajab ümberhindamist? – Juridica 2020, VI.
3. Avi, A., Kivisild, T., Varul, P. Restrictions on Active Legal Capacity. – Juridica International, 2004, IX, p 99-107.
4. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, 2020. <https://pohiseadus.ee/>.
5. Eichenbaum, A., Madal, E. Uus ühing aitab eestkostet korraldada, Sotsiaaltöö 2011, nr 3.
6. Eino, K., Lind, S. Isikult vabaduse võtmine põhjendusel, et ta on psüühikahäire tõttu endale või teistele ohtlik. Juridica 2014, VII.
7. Gottlich, V. The Role of The Attorney for The Defendant in Adult Guardianship Cases: An Advocate's Perspective. Maryland Journal of Contemporary Legal Issues. 1996, vol 7, issue 1.
8. Hanga, K. ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon ja puuetega inimeste õigused Eestis. Eesti Puuetega Inimeste Koda 2013.
9. Int, R., Kruus, M., Nõmper, A. Patsienditestament: milleks ja kellele? Vormid, vormistamine ja rakendamise probleemid. Juridica 2017, V.
10. Järvekülg, I., Kõve, V., Ots, J., Torga, M. Tsiviilkohtumenetluse seadustik I kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS. 2017.
11. Järvekülg, I., Kõve, V., Ots, J., Torga, M. Tsiviilkohtumenetluse seadustik III kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS. 2018.

12. Krikmann, Ü., Matsalu, T., Oja, S. Info Alzheimeri tõvega inimestele ja nende lähedastele: Eesti patsiendijuhend / Eesti Haigekassa, Tartu Ülikool, 2018.
13. Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Saare, K., Varul, P. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn, Kirjastus Juura 2012.
14. Lüderitz, A. Perekonnaõigus. Tallinn, Kirjastus Juura 2005.
15. Olle, V. Valdade ja linnade korraldatavate kohustuslike kohalike sotsiaalteenuste probleeme. Juridica 2019, I.
16. Parrest, N., Muller, K. ÜRO puuetega inimeste konventsioon lõhkumas eestkostesüsteemi. Sotsiaaltöö nr 1, 2015.
17. Pilt, E. Isiku õigustest tema teovõime piiramise protsessis. – Juridica, 2004, IV, lk 223-233.
18. Tsuiman, K. Hea ja õige eestkoste praktika – reaalsus ja võimalused. Sotsiaaltöö nr 6, 2014, lk 29-30
19. Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm. vlj. Tallinn: Juura 2010.
20. Vasar, V. Psüühika- ja käitumishäirete klassifikatsioon: RHK-10: kliinilised kirjeldused ja diagnostilised juhised / Tartu Ülikool. Tartu 1995.
21. Quinn, G. Personhood & Legal Capacity, Perspectives on the Paradigm Shift of Article 12 CRPD. HPOD Conference, Harvard Law School 20.02.2010.  
[http://www.fedvol.ie/\\_fileupload/Research/NDE%20Reading%20Lists/Harvard%20Legal%20Capacity%20gq%20draft%202%20Gerard%20Quinn%20Feb%202010.pdf](http://www.fedvol.ie/_fileupload/Research/NDE%20Reading%20Lists/Harvard%20Legal%20Capacity%20gq%20draft%202%20Gerard%20Quinn%20Feb%202010.pdf).

### **Kasutatud normatiivmaterjalid**

22. Eesti Vabariigi Põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.
23. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 2010, 14, 54.
24. Karistusseadustik. RT I, 30.12.2017, 29.
25. Perekonnaseadus. - RT I, 09.05.2017, 29.
26. Psühhiaatrilise abi seadus. RT I 1997, 16, 260.

27. Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimise seadus. - RT II, 04.04.2012, 5.
28. Puuetega inimeste õiguste konventsioon ja fakultatiivprotokoll. - RT II, 04.04.2012, 6.
29. Sotsiaalhoolekande seadus. – RT I, 30.12.2015, 5.
30. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. - RT I, 30.01.2018, 6.
31. ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon.

### **Kasutatud kohtupraktika**

32. EIKo 27.03.2008, 44009/05, Shtukaturev vs Venemaa.
33. EIKo 24.06.2009, 67149/01, Berková vs Slovakkia.
34. EIKo 20.05.2010, 38832/06, Alajos Kiss vs Ungari.
35. EIKo 03.01.2011, 5193/09, X ja Y vs Horvaatia.
36. EIKo 17.01.2012, 36760/06, Stanev vs Bulgaaria.
37. EIKo 22.01.2013, 33117/02, Lashin vs Venemaa.
38. EIKo 18.12.2014, 13006/13, Ivinović vs Horvaatia.
39. EIKo 23.03.2017, 53251/13, A.-M.V. vs Soome.
40. EIKo 05.06.2018, 24688/05, Shakulina jt vs Venemaa.
41. EIKo 21.02.2019, 24816/17, 28134/17, 43005/17, 46670/17, 72309/17, Alekseyev jt vs Venemaa.
42. RKTko 7.12.2005, 3-2-1-141-05.
43. RKTko 19.12.2005, 3-2-3-14-05.
44. RKTkm 11.05.2011, 3-2-1-31-11.
45. RKTkm 09.11.2011, 3-2-87-11.
46. RKTkm 06.03.2012, 3-2-1-15-12.
47. RKTkm 29.01.2014, 3-2-1-157-13.
48. RKTkm 10.12.2014, 3-2-1-127-14.

49. RKTkm 23.10.2015, 3-2-1-73-15.
50. RKTko 18.04.2016, 3-2-2-1-06.
51. RKTkm 19.04.2017, 3-2-1-32-17.
52. RKTkm 22.09.2017, 2-12-18265.
53. RKTkm 14.02.2018, 2-15-3662/92.
54. RKTko 19.05.2020, 1-17-8089.
55. RKTko 17.12.2020, 2-17-1453.
56. RKPJKo 09.12.2019, 5-18-7.
57. TlnRnkm 18.05.2018, 2-17-17596.
58. HMKm 02.10.2017, 2-17-10664.
59. HMKm 08.11.2017, 2-17-12043.
60. HMKm 31.01.2018, 2-17-18634.
61. HMKm 05.02.2018, 2-17-19038.
62. HMKm 05.02.2018, 2-18-5854.
63. HMKm 12.02.2018, 2-17-17596.
64. HMKm 16.05.2018, 2-18-650.
65. HMKm 22.05.2018, 2-18-12556.
66. HMKm 31.05.2018, 2-18-5140.
67. HMKm 04.10.2018, 2-18-10132.
68. HMKm 09.11.2018, 2-18-14168.
69. HMKm 20.11.2018, 2-18-9155.
70. HMKm 04.01.2019, 2-18-12591.
71. HMKm 23.01.2019, 2-18-15817.
72. VMK 06.12.2017, 2-17-10086.

73. VMKm 24.07.2018, 2-18-10582.

### **Kasutatud muud materjalid**

74. Commissioner for human rights. Who gets to decide? Right to legal capacity for persons with intellectual and psychosocial disabilities, 20.02.2012.  
<https://rm.coe.int/16806da5c0>.

75. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Communication No. 4/2011. Views adopted by the Committee at its tenth session (2-13 September 2013). 16.10.2013.  
<http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPpRiCAqhKb7yhsiltZc5%2Fou8oZErViZR3Rfd00U82wMnxtD8Mnk1GpaFNc3LmViG7vTUoxenPOOmvp2DkMY8oomkWrVr05gP1%2FH2c5NfP%2Bw8fDKesAeTlGMJ9VAohblGgPxSByN3FGMPhwQ%3D%3D>.

76. Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Concluding observations on the initial report of Germany. 13.05.2015.  
[https://tbinternet.ohchr.org/\\_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5).

77. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Concluding observations on the initial report of Estonia. 01.04.2021.  
[https://tbinternet.ohchr.org/\\_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=5).

78. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. General comment No. 1 (2014). Article 12: Equal recognition before the law. 19.05.2014. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/031/20/PDF/G1403120.pdf?OpenElement>.

79. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. General comment No. 6 (2018) on equality and non-discrimination. 26.04.2018.  
<https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPpRiCAqhKb7yhsnbHatvuFkZ%2bt93Y3D%2baa2qtJucAYDOCLUtyUf%2brfiOZckKbzS%2bBsQ%2bHx1IyvGh6ORVZnM4LEiy7ws5V4MM8VC4khDIZJSuxotVqfulsdtPv>.

80. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Information received from Germany on follow-up to the concluding observations. 27.11.2017.

[https://tbinternet.ohchr.org/\\_layouts/15/TreatyBodyExternal/FollowUp.aspx?Treaty=CRPD&Lang=en](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/FollowUp.aspx?Treaty=CRPD&Lang=en).

81. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Initial report submitted by Estonia under article 35 of the Convention, due in 2014. 03.10.2017, CRPD/C/EST/1. [https://tbinternet.ohchr.org/\\_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=29](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=29).
82. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Initial report submitted by the Netherlands Under article 35 of the Convention, due in 2018. [https://tbinternet.ohchr.org/\\_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=29](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=29).
83. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Initial report submitted by Switzerland Under article 35 of the Convention, due in 2016. [https://tbinternet.ohchr.org/\\_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=29](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=29).
84. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. List of issues in relation to the initial report of Estonia. 10.05.2019. [https://tbinternet.ohchr.org/\\_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=18](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=18).
85. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. List of issues in relation to the initial report of Switzerland. 29.10.2019. [https://tbinternet.ohchr.org/\\_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=18](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=18).
86. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Replies of Estonia to the list of issues in relation to its initial report, 16.12.2019. [https://tbinternet.ohchr.org/\\_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=22](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=22).
87. Council of Europe Recommendation R(99)4 of the Committee of Ministers to Member States on principles concerning the legal protection of incapable adults. 23.02.1999. [http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts\\_and\\_documents/Rec\(99\)4E.pdf](http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec(99)4E.pdf).
88. Council of Europe Recommendation R(2004)10 of the Committee of Ministers to member states concerning the protection of the human rights and dignity of persons with

mental disorder. 22.09.2004.  
[https://search.coe.int/cm/Pages/result\\_details.aspx?ObjectID=09000016805dc0c1](https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805dc0c1).

89. Council of Europe Recommendation R(2006)5 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Action Plan to promote the rights and full participation of people with disabilities in society: improving the quality of life of people with disabilities in Europe 2006-2015. 05.04.2006.  
[https://search.coe.int/cm/Pages/result\\_details.aspx?ObjectID=09000016805af657](https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805af657).

90. Eesti Puuetega Inimeste Koda. Puuetega inimeste eluolu Eestis: ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni täitmise variraport, 2018. <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:363399>.

91. Parliamentary Assembly, Resolution 1642 (2009). Access to rights for people with disabilities and their full and active participation in society.  
<https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17697&lang=en>.

92. Perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (546 SE). 02.12.2013.  
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/dokumendiregister/toimikud/be809fb2-34b3-4079-aa84-807c020db2b4>.

93. Seletuskiri „Puuetega inimeste õiguste konventsiooni ratifitseerimine ja konventsiooni fakultatiivprotokolliga ühinemine” seaduse eelnõu kohta.  
[http://www.ead.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=375878/Eelnõu\\_seletuskiri.pdf](http://www.ead.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=375878/Eelnõu_seletuskiri.pdf).

94. Summary of feedback received from consultation meeting relating to the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities dated 20 April 2018, Netherlands, Annex to State party report.  
[https://tbinternet.ohchr.org/\\_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=29](https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=4&DocTypeID=29).

95. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse eelnõu (194 SE III) seletuskirja lisa. Kooskõlastamistabel.  
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/57af5aca-06a7-159e-7d61->

[03607a2dce5e/Tsiviilkohtumenetluse%20seadustiku%20ja%20sellega%20seotud%20seaduste%20muutmise%20seadus%20\[194%20SE%20I\]/](https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/56e364a7-3ea9-3b57-80f7-7736809cdf05/Tsiviilkohtumenetluse%20seadustiku%20ja%20sellega%20seotud%20seaduste%20muutmise%20seadus%20[194%20SE%20I]/).

96. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse eelnõu (121 SE) seletuskiri.  
<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/56e364a7-3ea9-3b57-80f7-7736809cdf05/Tsiviilseadustiku%20%C3%BCldosa%20seadus>.
97. United Nations General Assembly. Report of the Special Rapporteur on the rights of persons with disabilities, 12.12.2017.  
<https://www.ohchr.org/EN/Issues/Disability/SRDisabilities/Pages/LegalCapacity.aspx>.
98. United Nations. General Assembly. Human Rights Council. Rights of persons with disabilities. Report of the Special Rapporteur on the rights of persons with disabilities. 11.01.2019.  
<https://www.ohchr.org/EN/Issues/Disability/SRDisabilities/Pages/Reports.aspx>.